

vivekachUDAmāNiH

——
विवेक्युडामणिः

——
Document Information

Text title : vivekachUDAmāNiH

File name : viveknew.itx

Category : shankarAchArya

Location : doc_z_misc_shankara

Author : Shankaracharya

Transliterated by : NA

Proofread by : NA, Kalyana Krrit kalyanakrrit at gmail.com, PSA Easwaran

Description-comments : Vivekachudamani, Advaita Ashram, (Swami Madhavananda)

Latest update : November 21, 2020

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

April 1, 2025

sanskritdocuments.org

विवेकयूडामणिः

सर्वविद्यान्तसिद्धान्तगोचरं तमगोचरम् ।

गोविन्दं परमानन्दं सद्गुरुं प्राणतोऽस्युदम् ॥ १ ॥

जन्तूनां नरजन्म दुर्लभमतः पुंस्त्वं ततो विप्रता

तस्माद्द्वैदिकधर्ममार्गपरता विद्वत्त्वमस्मात्परम् ।

आत्मानात्मविवेचनं स्वनुभवो ब्रह्मात्मना संस्थितिः

मुक्तिर्नो शतजन्मकोटिसुकृतैः पुण्यैर्विना लभ्यते ॥ २ ॥ var शतकोटिजन्मसु कृतैः

दुर्लभं त्रयमेवैतद्देवानुग्रहलेतुकम् ।

मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं मलापुरुषसंश्रयः ॥ ३ ॥

लब्ध्वा कथञ्चिन्नरजन्म दुर्लभं var कथञ्चिन्

तत्रापि पुंस्त्वं श्रुतिपारदर्शनम् ।

यस्त्वात्ममुक्तौ न यतेत मूढधीः

स ज्यात्मला स्वं विनिहन्त्यसद्गृहात् ॥ ४ ॥ var आत्मला स्वं

धतः को न्वस्ति मूढात्मा यस्तु स्वार्थं प्रमाद्यति ।

दुर्लभं मानुषं देहं प्राप्य तत्रापि पौरुषम् ॥ ५ ॥

वदन्तु शास्त्राणि यजन्तु देवान् var पठन्तु

कुर्वन्तु कर्माणि भजन्तु देवताः ।

आत्मैक्यबोधेन विनापि मुक्ति- var विना विमुक्तिः न

र्न सिध्यति ब्रह्मशतान्तरेऽपि ॥ ६ ॥

अमृतत्वस्य नाशास्ति वित्तेनेत्येव हि श्रुतिः ।

अवीति कर्मणो मुक्तेरुत्तेतुत्वं स्फुटं यतः ॥ ७ ॥

अतो विमुक्त्यै प्रयतेत विद्वान्

सन्न्यस्तबाह्यार्थसुप्तस्युदः सन् ।

सन्तं मलान्तं समुपेत्य देशिकं

तेनोपदिष्टार्थसमाहितात्मा ॥ ८ ॥

उद्धरेदात्मनाऽऽत्मानं मत्रं संसारवारिधौ ।

योगाङ्गत्वमासाद्य सम्यग्दर्शननिष्ठया ॥ ९ ॥

सन्न्यस्य सर्वकर्माणि भवभन्धविमुक्तये ।

यत्यतां पण्डितैर्धीरैरात्माभ्यास उपस्थितैः ॥ १० ॥

चित्तस्य शुद्धये कर्म न तु वस्तूपलब्धये ।

वस्तुसिद्धिर्विचारेण न किञ्चित्कर्मकोटिभिः ॥ ११ ॥

सम्यग्विचारतः सिद्धा रज्जुत्वत्वावधारणा ।

भ्रान्तोदितमडासर्पभयदुःखविनाशिनी ॥ १२ ॥ भ्रान्त्यो

अर्थस्य निश्चयो दृष्टो विचारेण छित्तोक्तितः ।

न स्नानेन न दानेन प्राणायामशतेन वा ॥ १३ ॥

अधिकारिणामाशास्ते क्वलसिद्धिर्विशेषतः ।

उपाया देशकालाद्याः सन्त्यस्मिन्सङ्कारिणः ॥ १४ ॥ सन्त्यस्यां

अतो विचारः कर्तव्यो जिज्ञासोरात्मवस्तुनः ॥

समासाद्य दयासिन्धुं गुरुं ब्रह्मविदुत्तमम् ॥ १५ ॥

मेधावी पुरुषो विद्वानूढापोऽवियक्ष्णः ।

अधिकार्यात्मविधायामुक्तलक्षणलक्षितः ॥ १६ ॥

विवेकिनो विरक्तस्य शमादिगुणशालिनः ।

मुमुक्षोरेव हि ब्रह्मजिज्ञासायोग्यता मता ॥ १७ ॥

साधनान्यत्र यत्वारि कथितानि मनीषिभिः ।

येषु सत्स्वेव सन्निष्ठा यदभावे न सिध्यति ॥ १८ ॥

आदौ नित्यानित्यवस्तुविवेकः परिगण्यते ।

छात्रमुत्रकृलभोगविरागस्तदनन्तरम् ।

शमादिषट्कसम्पत्तिर्मुमुक्षुत्वमिति स्फुटम् ॥ १९ ॥

ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्येत्येवंरूपो विनिश्चयः ।

सोऽयं नित्यानित्यवस्तुविवेकः समुदाहृतः ॥ २० ॥

तद्वैराग्यं जिज्ञासा या दर्शनभ्रवणार्हादिभिः । जुगुप्सा या

देषादिब्रह्मपर्यन्ते ह्यनित्ये भोगवस्तुनि ॥ २१ ॥ भोग्यवस्तुनि

विरज्य विषयप्रातादोषदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ।
स्वलक्ष्ये नियतावस्था मनसः शम उच्यते ॥ २२ ॥

विषयेभ्यः परावर्त्य स्थापनं स्वस्वगोलके ।
उभयोषामिन्द्रियाणां स दमः परिकीर्तितः ।
भाड्यानालम्भनं वृत्तेरेषोपरतिरुत्तमा ॥ २३ ॥

सङ्गं सर्वदुःखानामप्रतीकारपूर्वकम् ।
श्रित्ताविलापरहितं सा तितिक्षा निगद्यते ॥ २४ ॥

शास्त्रस्य गुरुवाक्यस्य सत्यबुद्ध्यवधारणम् । सत्यबुद्ध्यवधारणम्
सा श्रद्धा कथिता सद्भिर्यथा वस्तूपलभ्यते ॥ २५ ॥

सर्वदा स्थापनं बुद्धेः शुद्धे ब्रह्मणि सर्वदा । सम्यगास्थापनं
तत्समाधानमित्युक्तं न तु श्रित्तस्य लालनम् ॥ २६ ॥

अलङ्कारादिदोषान्तान् बन्धानज्ञानकल्पितान् ।
स्वस्वरूपव्यवधानेन मोक्तुमिच्छा मुमुक्षुता ॥ २७ ॥

मन्दमध्यमरूपानि वैराग्येण शमादिना ।
प्रसादेन गुरोः सेयं प्रवृद्धा सूयते क्लमम् ॥ २८ ॥

वैराग्यं च मुमुक्षुत्वं तीव्रं यस्य तु विद्यते ।
तस्मिन्नेवार्थवन्तः स्युः क्लवन्तः शमादयः ॥ २९ ॥

अेतयोर्भेदात् यत्र विरक्तत्वमुमुक्षयोः ।
मरौ सलिलवत्तत्र शमादेर्भानमात्रता ॥ ३० ॥

भोक्षकारणसामग्र्यां भक्तिरेव गरीयसी ।
स्वस्वरूपानुसन्धानं भक्तिरित्यभिधीयते ॥ ३१ ॥

स्वात्मतत्त्वानुसन्धानं भक्तिरित्यपरे जगुः ।
उक्तसाधनसम्पन्नस्तत्त्वजिज्ञासुरात्मनः ।
उपसीदद्गुरुं प्राज्ञं यस्माद्बन्धविमोक्षणम् ॥ ३२ ॥

श्रोत्रियोऽवृत्तिर्नोऽकामलतो यो ब्रह्मवित्तमः ।
ब्रह्मण्युपरतः शान्तो निरिन्धन एवानलः ।
अलेतुकदयासिन्धुर्बन्धुरानमतां सताम् ॥ ३३ ॥

तमाराध्य गुरुं भक्त्या प्रह्वप्रश्रयसेवनैः । प्रह्वः

प्रसन्नं तमनुप्राप्य पृथ्येज्ज्ञातव्यमात्मनः ॥ ३४ ॥

स्वामिन्नमस्ते नतलोकबन्धो

कारुण्यसिन्धो पतितं भवाब्धौ ।

मामुद्धरात्मीयकटाक्षदृष्ट्या

ऋज्व्यातिकारुण्यसुधाभिवृष्ट्या ॥ ३५ ॥

दुर्वारसंसारदवाग्निमं

दोधूयमानं दुरदृष्टवातैः ।

भीतं प्रपन्नं परिपाळि मृत्योः

शरण्यमन्यधेदलं न जाने ॥ ३६ ॥ अन्यं

शान्ता मडान्तो निवसन्ति सन्तो

वसन्तवल्लोकछितं चरन्तः ।

तीर्णाः स्वयं भीमभवाण्वं जना-

नडेतुना-चानपि तारयन्तः ॥ ३७ ॥

अयं स्वभावः स्वत एव यत्पर-

श्रमापनोदप्रवणं मडात्मनाम् ।

सुधांशुरेष स्वयमर्ककडकश-

प्रभाभितमामवति क्षितिं डिल ॥ ३८ ॥

अलमानन्दरसानुभूतिकलितैः पूतैः सुशीतैर्युतैः- var सुशीतैः सितैः

र्युष्मद्भाक्कलशोऽजितैः श्रुतिसुषैर्वाक्यामृतैः सेचय ।

सन्तमं भवतापदावदलनज्वालाभिरेनं प्रभो

धन्यास्ते भवदीक्षाक्षणगतेः पात्रीकृताः स्वीकृताः ॥ ३९ ॥

कथं तरेयं भवसिन्धुमेतं

डा वा गतिर्मे कतमोऽस्त्युपायः ।

जाने न किञ्चित्कृपयाऽव मां प्रभो

संसारदुःखक्षतिमातनुष्य ॥ ४० ॥

तथा वदन्तं शरणागतं स्वं

संसारदावानलतापतमम् ।

निरीक्ष्य कारुण्यरसार्द्रदृष्ट्या

दधादभीतिं सडसा मडात्मा ॥ ४१ ॥

विद्वान् स तस्मा उपसत्तिमीयुषे

मुमुक्षुवे साधु यथोक्तकारिणे ।

प्रशान्तचित्ताय शमान्विताय

तत्त्वोपदेशं कृपयैव कुर्यात् ॥ ४२ ॥

मा भैष्ट विद्वंस्तव नास्त्यपायः

संसारसिन्धोस्तरणोऽस्त्युपायः ।

येनैव याता यतयोऽस्य पारं

तमेव मार्गं तव निर्दिशामि ॥ ४३ ॥

अस्त्युपायो मलान्कश्चित्संसारभयनाशनः ।

तेन तीर्त्वा भवाम्भोधिं परमानन्दमाप्स्यसि ॥ ४४ ॥

वेदान्तार्थविद्यारेण जायते ज्ञानमुत्तमम् ।

तेनात्यन्तिकसंसारदुःखनाशो भवत्यनु ॥ ४५ ॥

श्रद्धामक्तिध्यानयोगान्मुमुक्षोः

मुक्तोर्लूतून्वक्ति साक्षाच्छ्रुतेर्गाः ।

यो वा अतेष्वेव तिष्ठत्यमुष्य

भोक्षोऽविधाकल्पिताद्दुःखान्धात् ॥ ४६ ॥

अज्ञानयोगात्परमात्मनस्तव

ल्यनात्मबन्धस्तत एव संसृतिः ।

तयोर्विवेकोदितभोधवक्त्रिः

अज्ञानकार्यं प्रदुःखेत्समूलम् ॥ ४७ ॥

शिष्य उवाच ।

कृपया श्रूयतां स्वामिन्प्रश्नोऽयं क्रियते मया ।

यद्दुत्तरमहं श्रुत्वा कृतार्थः स्यां भवन्मुष्मात् ॥ ४८ ॥

को नाम बन्धः कथमेष आगतः

कथं प्रतिष्ठास्य कथं विभोक्षः ।

कोऽसावनात्मा परमः क आत्मा

तयोर्विवेकः कथमेतदुच्यताम् ॥ ४९ ॥

श्रीगुरुवाच ।

धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुलं त्वया । पावितं

यदविधाबन्धमुक्त्या ब्रह्मीभवितुमिच्छसि ॥ ५० ॥

ऋणभोयनकर्तारः पितुः सन्ति सुतादयः ।
 बन्धभोयनकर्ता तु स्वस्मादन्यो न कश्चन ॥ ५१ ॥
 मस्तकन्यस्तभाराद्रेर्दुःखमन्यैर्निवार्यते ।
 क्षुधादिदृक्तदुःखं तु विना स्वेन न केनचित् ॥ ५२ ॥
 पथ्यमौषधसेवा य इयते येन रोगिणा ।
 आरोग्यसिद्धिर्दृष्टाऽस्य नान्यानुष्ठितकर्मणा ॥ ५३ ॥
 वस्तुस्वरूपं स्फुटबोधयक्षुषा
 स्वेनैव वेद्यं न तु पण्डितेन ।
 यन्द्रस्वरूपं निजयक्षुषैव
 ज्ञातव्यमन्यैरवगम्यते किम् ॥ ५४ ॥
 अविद्याकामकर्मादिपाशबन्धं विमोचितुम् ।
 ङः शङ्कयाद्धिनाऽऽत्मानं कल्पकोटिशतैरपि ॥ ५५ ॥
 न योगेन न साङ्ग्येन कर्मणा नो न विद्यया ।
 ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन मोक्षः सिध्यति नान्यथा ॥ ५६ ॥
 वीणाया रुपसौन्दर्यं तन्त्रीवादनसौष्टवम् ।
 प्रजारञ्जनमात्रं तन्न साम्राज्याय कल्पते ॥ ५७ ॥
 वाग्वैभरी शब्दञ्जरी शास्त्रव्याख्यानकौशलम् ।
 वैदुष्यं विदुषां तद्गद्गुक्तये न तु मुक्तये ॥ ५८ ॥
 अविज्ञाते परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्कला ।
 विज्ञातेऽपि परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्कला ॥ ५९ ॥
 शब्दजालं मलारण्यं चित्तभ्रमणकारणम् ।
 अतः प्रयत्नाज्ज्ञातव्यं तत्त्वज्ञैस्तत्त्वमात्मनः ॥ ६० ॥ तत्त्वज्ञातत्त्व
 अज्ञानसर्पदृष्टस्य ब्रह्मज्ञानौषधं विना ।
 किमु वेदैश्च शास्त्रैश्च किमु मन्त्रैः किमौषधैः ॥ ६१ ॥
 न गच्छति विना पानं व्याधिरौषधशब्दतः ।
 विनाऽपरोक्षानुभवं ब्रह्मशब्देर्न मुच्यते ॥ ६२ ॥
 अकृत्वा दृश्यविलयमज्ञात्वा तत्त्वमात्मनः ।
 ब्रह्मशब्दैः कुतो मुक्तिरुक्तिमात्रकृत्स्नैर्नृणाम् ॥ ६३ ॥ बाह्यशब्दैः

अकृत्वा शत्रुसंघारमगत्वाभिलभूश्रियम् ।
राजाडमिति शब्दान्नो राजा भवितुमर्हति ॥ ६४ ॥

आमोक्तिं भननं तथोपरिशिलाद्युत्कर्षणं स्वीकृतिं var परिशिलापाकर्षणं
निक्षेपः समपेक्षते न डि अडिःशब्दैस्तु निर्गच्छति ।
तद्द्रष्टुमविद्योपदेशमननध्यानादिभिर्लभ्यते
मायाकार्यतिरोहितं स्वममलं तत्त्वं न दुर्युक्तिभिः ॥ ६५ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन भवभन्धविमुक्तये ।
स्वैरेव यत्नः कर्तव्यो रोगाद्याविव पण्डितैः ॥ ६६ ॥ रोगादेरिव
यस्तवयाध कृतः प्रश्नो वरीयाञ्छास्त्रविन्मतः । सम्मतः
सूत्रप्रायो निगूढार्थो ज्ञातव्यश्च मुमुक्षुभिः ॥ ६७ ॥

शृणुष्ववडितो विद्वन्धनया समुदीर्यते ।
तदेतच्छ्रवणात्सद्यो भवभन्धाद्धिमोक्षयसे ॥ ६८ ॥

मोक्षस्य डेतुः प्रथमो निगद्यते
वैराग्यमत्यन्तमनित्यवस्तुषु ।
ततः शमश्चापि धमस्तितीक्षा
न्यासः प्रसक्ताभिलकर्माणां भृशम् ॥ ६९ ॥

ततः श्रुतिस्तन्मननं सतत्त्व-
ध्यानं चिरं नित्यनिरन्तरं मुनेः ।
ततोऽविकल्पं परमेत्य विद्वान्
छडैव निर्वाणसुषं समृच्छति ॥ ७० ॥

यद्बोद्धव्यं तवेदानीमात्मानात्मविवेचनम् ।
तदुच्यते मया सम्यक् श्रुत्वात्मन्यवधारय ॥ ७१ ॥

मज्जन्स्थिमेधःपलरक्तयर्म-
त्वगाह्वयैर्धातुभिरेभिरन्वितम् ।
पादोरुवक्षोभुजपृष्ठमस्तकैः
अङ्गैरुपाङ्गैरुपयुक्तमेतत् ॥ ७२ ॥

अडम्भमेति प्रथितं शरीरं
मोडास्पष्टं स्थूलमितीर्यते बुधैः ।
नभोनभस्वदृढनाम्बुभूमयः

सूक्ष्माणि भूतानि भवन्ति तानि ॥ ७३ ॥

परस्परशैर्मिलितानि भूत्वा

स्थूलानि च स्थूलशरीरहेतवः ।

मात्रास्तदीया विषया भवन्ति

शब्दादयः पञ्च सुभाय भोक्तुः ॥ ७४ ॥

य अेषु मूढा विषयेषु भङ्गा

रागोरुपाशेन सुदुर्दमेन ।

आयान्ति निर्यान्त्यध उर्ध्वमुखैः

स्वकर्मदूतेन जवेन नीताः ॥ ७५ ॥

शब्दादिभिः पञ्चभिरेव पञ्च

पञ्चत्वमापुः स्वगुणेन भङ्गाः ।

कुरङ्गमातङ्गपतङ्गमीन-

भृङ्गा नरः पञ्चभिरञ्चितः किम् ॥ ७६ ॥

दोषेण तीव्रो विषयः कृष्णसर्पविषादपि ।

विषं निडन्ति भोक्तारं द्रष्टारं चक्षुषाध्ययम् ॥ ७७ ॥

विषयाशामडापाशाद्यो विमुक्तः सुदुस्त्यजात् ।

स अेव कल्पते मुक्त्यै नान्यः षट्शास्त्रवेद्यपि ॥ ७८ ॥

आपातवैराग्यवतो मुमुक्षुन्

भवाब्धिपारं प्रतियातुमुद्यतान् ।

आशाग्रहो मज्जयतेऽन्तराले

निगृह्य कण्ठे विनिवर्त्य वेगात् ॥ ७९ ॥

विषयाभ्यग्रहो येन सुविरक्त्यसिना उतः ।

स गच्छति भवाभ्योघेः पारं प्रत्यूलवर्जितः ॥ ८० ॥

विषमविषयमार्गेऽगच्छतोऽनग्च्छबुद्धेः var विषयमार्गे गच्छतो

प्रतिपदमभिधातो मृत्युरध्येष विद्धि । var प्रतिपदमभिधातो मृत्युरध्येष सिद्धः

छितसुजनगुरुक्त्या गच्छतः स्वस्य युक्त्या

प्रभवति ह्यलसिद्धिः सत्यमित्येव विद्धि ॥ ८१ ॥

भोक्षस्य काङ्क्षा यदि वै तवास्तित्

त्यजातिदूराद्विषयान्विषं यथा ।

पीयूषवत्तोषटयाक्षमार्जव-

प्रशान्तिदान्तीर्भज नित्यमादरात् ॥ ८२ ॥

अनुक्षाणं यत्परिहृत्य कृत्यं

अनाद्यविद्याकृतबन्धमोक्षाणम् ।

देलः परार्थोऽयममुष्य पोषणे

यः सज्जते स स्वमनेन लन्ति ॥ ८३ ॥

शरीरपोषणार्थी सन् य आत्मानं दिदृक्षति । दिदृक्षते

ग्राहं दारुधिया धृत्वा नदीं तर्तुं स गच्छति ॥ ८४ ॥ स छच्छति

मोड अवे मडामृत्युर्मुमुक्षोर्वपुरादिषु ।

मोडो विनिर्जितो येन स मुक्तिपदमर्हति ॥ ८५ ॥

मोडं जडि मडामृत्युं देडदारसुतादिषु ।

यं जित्वा मुनयो यान्ति तद्विषयोः परमं पदम् ॥ ८६ ॥

त्वज्मांसरुधिरस्नायुमेदोमज्जास्थिसङ्कुलम् ।

पूर्णां मूत्रपुरीषाभ्यां स्थूलं निन्दमिदं वपुः ॥ ८७ ॥

पञ्चीकृतेभ्यो भूतेभ्यः स्थूलेभ्यः पूर्वकर्मणा ।

समुत्पन्नमिदं स्थूलं भोगायतनमात्मनः ।

अवस्था जागरस्तस्य स्थूलार्थानुभवो यतः ॥ ८८ ॥

बाड्येन्द्रियैः स्थूलपदार्थसेवां

अक्यन्तनस्त्रादिविचित्ररूपाम् ।

करोति श्रुवः स्वयमेतदात्मना

तस्मात्प्रशस्तिर्वपुषोऽस्य जागरे ॥ ८९ ॥

सर्वोऽपि बाड्यसंसारः पुरुषस्य यदाश्रयः ।

विद्धि देडमिदं स्थूलं गृहवद्गृहमेधिनः ॥ ९० ॥

स्थूलस्य सम्भवजराभरणानि धर्माः

स्थौल्याद्यो बहुविधाः शिशुताद्यवस्थाः ।

वर्णाश्रमादिनियमा बहुधाऽऽमयाः स्युः

पूजावमानबहुमानमुष्मा विशेषाः ॥ ९१ ॥

बुद्धीन्द्रियाणि श्रवणं त्वगक्षि

घ्राणं य जिह्वा विषयावबोधनात् ।

वाङ्मयाशिपादा गुदमध्युपस्थः var उपस्थं

कर्मेन्द्रियाणि प्रवर्णेन कर्मसु ॥ ८२ ॥ प्रवर्णानि

निगद्यतेऽन्तःकरणं मनोधीः

अलङ्कृतिश्चित्तमिति स्ववृत्तिभिः ।

मनस्तु सङ्कल्पविकल्पनादिभिः

बुद्धिः पदार्थाध्यवसायधर्मतः ॥ ८३ ॥

अत्राभिमानादलमित्यलङ्कृतिः ।

स्वार्थानुसन्धानगुणेन चित्तम् ॥ ८४ ॥

प्राज्ञापानव्यानोदानसमाना भवत्यसौ प्राज्ञः ।

स्वयमेव वृत्तिभेदाद्विकृतभेदात्सुवर्णसलिलादिवत् ॥ ८५ ॥ विकृतेर्भेदात्सुवर्णसलिलमिव

वागादि पञ्च श्रवणादि पञ्च

प्राज्ञादि पञ्चाङ्गमुभानि पञ्च ।

बुद्ध्यध्यायविधापि च कामकर्मणी

पुर्यष्टकं सूक्ष्मशरीरमाहुः ॥ ८६ ॥

षट् शरीरं शृणु सूक्ष्मसंज्ञितं

लिङ्गं त्वपञ्चीकृतभूतसम्भवम् ।

सवासनं कर्मकुलानुभावकं

स्वाज्ञानतोऽनादिरुपाधिरात्मनः ॥ ८७ ॥

स्वप्नो भवत्यस्य विभक्त्यवस्था

स्वमात्रशेषेण विभाति यत्र ।

स्वप्ने तु बुद्धिः स्वयमेव जाग्रत्

कालीननानाविधवासनाभिः ॥ ८८ ॥

कर्त्रादिभावं प्रतिपद्य राजते

यत्र स्वयं भाति ज्ञयं परात्मा । स्वयञ्ज्योतिरयं

धीमात्रकोपाधिरशेषसाक्षी

न लिप्यते तत्कृतकर्मलेशैः । कर्मलेशैः

यस्मादसङ्गस्तत एव कर्मभिः

न लिप्यते किञ्चिदुपाधिना कृतैः ॥ ८९ ॥

सर्वव्यापृतिकरणं लिङ्गमिदं स्याच्चिदात्मनः पुंसः ।

वास्यादिकमिव तक्ष्णस्तेनैवात्मा भवत्यसङ्गोऽयम् ॥ ९० ॥

अन्धत्वमन्धत्वपटुत्वधर्माः

सौगुण्यवैगुण्यवशाद्धि यक्षुषः ।

बाधिर्यभूकत्वमुपास्तथैव

श्रोत्रादिधर्मा न तु वेत्तुरात्मनः ॥ १०१ ॥

उच्छ्वासनिःश्वासविजृम्भाक्षु-

त्प्रस्यन्तनाद्युद्धमण्डिकाः क्रियाः । प्रस्यन्तनाद्य्

प्राणान्दिकर्माणि वदन्ति तज्ञाः var तज्ज्ञाः

प्राणस्य धर्मावशनापिपासे ॥ १०२ ॥

अन्तःकरणमेषु यक्षुरादिषु वर्ष्मणि ।

अहमित्यभिमानेन तिष्ठत्यात्मासतेजसा ॥ १०३ ॥

अहङ्कारः स विज्ञेयः कर्ता लोक्ताभिमान्ययम् ।

सत्त्वादिगुणयोगेन यावस्थात्रयमश्रुते ॥ १०४ ॥ योगेनावस्थान्त्रितयम्श्रुते

विषयाणामानुडूत्ये सुष्पी दुःष्पी विपर्यये ।

सुष्पं दुःष्पं य तद्धर्मः सदानन्दस्य नात्मनः ॥ १०५ ॥

आत्मार्थत्वेन हि प्रेयान्विषयो न स्वतः प्रियः ।

स्वत एव हि सर्वेषामात्मा प्रियतमो यतः ।

तत आत्मा सदानन्दो नास्य दुःष्पं कदायन ॥ १०६ ॥

यत्सुषुप्तौ निर्विषय आत्मानन्दोऽनुभूयते ।

श्रुतिः प्रत्यक्षमैतिह्यमनुमानं य जाग्रति ॥ १०७ ॥

अव्यक्तनाम्नी परमेशशक्तिः

अनाद्यविद्या त्रिगुणात्मिका परा ।

कार्यानुमेया सुधियैव माया

यथा जगत्सर्वमिदं प्रसूयते ॥ १०८ ॥

सन्नाप्यसन्नाप्युभयात्मिका नो

भिन्नाप्यभिन्नाप्युभयात्मिका नो ।

साऽगाप्यनऽगा ङ्युभयात्मिका नो var अनऽगाप्युभयात्मिका

महाद्भुताऽनिर्वचनीयरूपा ॥ १०९ ॥

शुद्धाद्रयभ्रमविबोधनाश्या

सर्पभ्रमो रज्जुविवेकतो यथा ।

रजस्तमःसत्त्वमिति प्रसिद्धा

गुणास्तदीयाः प्रथितैः स्वकार्यैः ॥ ११० ॥

विक्षेपशक्ती रजसः क्रियात्मिका

यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ।

रागाद्योऽस्याः प्रभवन्ति नित्यं

दुःखाद्यो ये मनसो विकाराः ॥ १११ ॥

कामः क्रोधो लोभदम्भाद्यसूया var लोभदम्भाभ्यसूया

अलङ्कारैर्ष्यामत्सराद्यास्तु धोराः ।

धर्मा अेते राजसाः पुम्प्रवृत्ति-

र्यस्मादेषा तद्रजो भन्धेत्तुः ॥ ११२ ॥ यस्मादेतत्तद्रजो

अेषाऽऽवृत्तिर्नाम तमोगुणस्य

शक्तिर्भया वस्त्ववभासतेऽन्यथा । शक्तिर्यथा

सौषा निदानं पुरुषस्य संसृतेः

विक्षेपशक्तेः प्रवणस्य डेतुः ॥ ११३ ॥ प्रसरस्य

प्रज्ञावानपि पण्डितोऽपि यतुरोऽप्यत्यन्तसूक्ष्मात्मदृग्- var सूक्ष्मार्थदृग्

व्यालीढस्तमसा न वेत्ति अडुधा सम्भोधितोऽपि स्फुटम् ।

भ्रान्त्यारोपितमेव साधु कलयत्यालम्भते तद्गुणान्

अन्तासौ प्रबला दुरन्ततमसः शक्तिर्भङ्ग्यावृत्तिः ॥ ११४ ॥

अभावना वा विपरीतभावनाऽ- var विपरीतभावना

सम्भावना विप्रतिपत्तिरस्याः ।

संसर्गयुक्तं न विमुच्यति ध्रुवं

विक्षेपशक्तिः क्षपयत्यजस्रम् ॥ ११५ ॥

अज्ञानमालस्यजडत्वनिद्रा-

प्रमादमूढत्वमुभास्तमोगुणाः ।

अेतैः प्रयुक्तो न छि वेत्ति किञ्चित्

निद्रालुवत्स्तम्भवदेव तिष्ठति ॥ ११६ ॥

सत्त्वं विशुद्धं जलवत्तथापि

ताभ्यां मिलित्वा सरणाय कल्पते ।

यत्रात्मबिम्बः प्रतिबिम्बितः सन्

प्रकाशयत्यर्कं एवाभिलं जडम् ॥ ११७ ॥

मिश्रस्य सत्त्वस्य भवन्ति धर्माः

त्वमानिताद्या नियमा यमाद्याः ।

श्रद्धा य भक्तिश्च मुमुक्षुता य

दैवी य सम्पत्तिरसन्निवृत्तिः ॥ ११८ ॥

विशुद्धसत्त्वस्य गुणाः प्रसादः

स्वात्मानुभूतिः परमा प्रशान्तिः ।

तृप्तिः प्रदर्शः परमात्मनिष्ठा

यथा सदानन्दरसं समृच्छति ॥ ११९ ॥

अव्यक्तमेतन्निगुणैर्निरुक्तं

तत्कारणं नाम शरीरमात्मनः ।

सुषुप्तिरेतस्य विभक्त्यवस्था

प्रलीनसर्वेन्द्रियबुद्धिवृत्तिः ॥ १२० ॥

सर्वप्रकारप्रमितिप्रशान्तिः

बीजात्मनावस्थितिरेव बुद्धेः ।

सुषुप्तिरेतस्य किल प्रतीतिः var सुषुप्तिरत्रास्य

किञ्चिन्न वेद्मीति जगत्प्रसिद्धेः ॥ १२१ ॥

दृढेन्द्रियप्राणमनोऽहमाद्यः

सर्वे विकारा विषयाः सुष्माद्यः ।

व्योमादिभूतान्यपिलं य विश्वं

अव्यक्तपर्यन्तमिदं ह्यनात्मा ॥ १२२ ॥

माया मायाकार्यं सर्वं भुङ्गादिदेहपर्यन्तम् ।

असदिदमनात्मतत्त्वं विद्धि त्वं मरुमरीचिकाकल्पम् ॥ १२३ ॥

अथ ते सम्प्रवक्ष्यामि स्वतृपं परमात्मनः ।

यद्विज्ञाय नरो भन्धान्मुक्तः कैवल्यमश्नुते ॥ १२४ ॥

अस्ति कश्चित्स्वयं नित्यमहम्प्रत्ययलम्बनः ।

अवस्थात्रयसाक्षी सन्त्यग्यकोशविलक्षणः ॥ १२५ ॥

यो विजानाति सकलं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ।

बुद्धितद्भृतिसद्भावमभावमहमित्ययम् ॥ १२६ ॥

यः पश्यति स्वयं सर्वं यं न पश्यति कश्चन । किञ्चन

यश्चेतयति बुद्ध्यादि न तद्यं येतयत्ययम् ॥ १२७ ॥

येन विश्वमिदं व्याप्तं यं न व्याप्नोति किञ्चन ।

आत्माऽपिमिदं सर्वं यं भान्तमनुभात्ययम् ॥ १२८ ॥

यस्य सन्निधिमन्त्रेण देहेन्द्रियमनोधियः ।

विषयेषु स्वकीयेषु वर्तन्ते प्रेरिता एव ॥ १२९ ॥

अलङ्कारादिदेहान्ता विषयाश्च सुप्पादयः ।

वेद्यन्ते घटवद्येन नित्यबोधस्वरूपिणा ॥ १३० ॥

अेषोऽन्तरात्मा पुरुषः पुराणो

निरन्तराभाऽऽसुभानुभूतिः ।

सदैकरुपः प्रतिबोधमात्रो

येनेषिता वागसवश्चरन्ति ॥ १३१ ॥

अत्रैव सत्त्वात्मनि धीगुहायां

अव्याकृताकाश उशत्प्रकाशः । उरुप्रकाशः

आकाश उच्यै रविवत्प्रकाशते

स्वतेजसा विश्वमिदं प्रकाशयन् ॥ १३२ ॥

ज्ञाता मनोऽलङ्कृतिविद्धियाणां

देहेन्द्रियप्राणकृतकियाणाम् ।

अयोऽग्निवत्ताननुवर्तमानो

न येष्टते नो विकरोति किञ्चन ॥ १३३ ॥

न जायते नो म्रियते न वर्धते

न क्षीयते नो विकरोति नित्यः ।

विलीयमानेऽपि वपुष्यमुष्मि-

न्न लीयते कुम्भ एवाम्भरं स्वयम् ॥ १३४ ॥

प्रकृतिकृतिकृतिभिन्नः शुद्धबोधस्वभावः

सदसदित्दमशेषं भासयन्निर्विशेषः ।

विलसति परमात्मा जाग्रदादिष्ववस्था-

स्वल्भमलमिति साक्षात्साक्षिरूपेण बुद्धेः ॥ १३५ ॥

नियमितमनसामुं त्वं स्वमात्मानमात्म-

न्ययमलमिति साक्षाद्बुद्धि बुद्धिप्रसादात् ।

जनिमरणातरङ्गापारसंसारसिन्धुं

प्रतर भव कृतार्थो ब्रह्मरूपेण संस्थः ॥ १३६ ॥

अत्रानात्मन्यलमिति मतिर्बन्ध ओषोऽस्य पुंसः

प्राभोऽज्ञानाज्जननमरणाकलेशसम्पातलेतुः ।

येनैवायं वपुर्दिमसत्सत्यमित्यात्मबुद्ध्या

पुष्यत्युक्षत्यवति विषयैस्तन्तुभिः कोशकृद्भत् ॥ १३७ ॥

अतस्मिंस्तद्बुद्धिः प्रभवति विमूढस्य तमसा

विवेकाभावाद्भ्रै स्फुरति भुजगे रज्जुषिषणा ।

ततोऽनर्थप्राप्तो निपतति समादातुरधिकः

ततो योऽसद्ग्राहः स हि भवति बन्धः शृणु सधे ॥ १३८ ॥

अप्येऽनित्याद्भयभोधशक्त्या

स्फुरन्तमात्मानमनन्तवैभवम् ।

समावृणोत्यावृतिशक्तिरेषा

तमोमयी शङ्करिवार्कभिम्भम् ॥ १३९ ॥

तिरोभूते स्वात्मन्यमलतरतेजोवति पुमान्

अनात्मानं मोहादलमिति शरीरं कलयति ।

ततः कामकोधप्रभृतिभिरमुं बन्धनगुणैः var बन्धकगुणैः

परं विक्षेपाप्या रजस उरुशक्तिर्व्यथयति ॥ १४० ॥

महामोहग्राहग्रसनगलितात्मावगमनो

धियो नानावस्थां स्वयमभिनयंस्तद्गुणतया । नानावस्थाः

अपारे संसारे विषयविषपूरे जलनिधौ

निमज्जोन्मज्जयायं भ्रमति कुमतिः कुत्सितगतिः ॥ १४१ ॥

भानुप्रभासञ्जनिताभ्रपङ्क्तिः

भानुं तिरोधाय विजृम्भते यथा ।

आत्मोद्विताडङ्कतिरात्मतत्त्वं

तथा तिरोधाय विजृम्भते स्वयम् ॥ १४२ ॥

कवलितदिननाथे दृष्टिने सान्द्रमेधैः

व्यथयति छिमञ्जावायुरुग्रो यथैतान् ।

अविरततमसाऽऽत्मन्यावृते मूढबुद्धिं

क्षपयति बडुदुःपैस्तीव्रविक्षेपशक्तिः ॥ १४३ ॥

येताभ्यामेव शक्तिभ्यां बन्धः पुंसः समागतः ।
याभ्यां विमोहितो देहं मत्वाऽऽत्मानं भ्रमत्ययम् ॥ १४४ ॥

भीजं संसृतिभूमिजस्य तु तमो देहात्मधीरङ्कुरो
रागः पल्लवमम्बु कर्म तु वपुः स्कन्धोऽसवः शाभिकाः ।
अग्राणीन्द्रियसंछतिश्च विषयाः पुष्पाणि दुःखं क्लं
नानाकर्मसमुद्भवं बलुविधं भोक्तात्र ज्वः भगः ॥ १४५ ॥

अज्ञानमूलोऽयमनात्मबन्धो
नैसर्गिकोऽनादिरनन्त इरितः ।
जन्माप्ययव्याधिजरादिदुःख-
प्रवालपातं जनयत्यमुष्य ॥ १४६ ॥

नास्त्रैर्न शस्त्रैरनिलेन वह्निना
छेत्तुं न शक्यो न य कर्मकोटिभिः ।
विवेकविज्ञानमडासिना विना
धातुः प्रसादेन शितेन मञ्जुना ॥ १४७ ॥

श्रुतिप्रमाणैकमतेः स्वधर्म
निष्ठा तथैवात्मविशुद्धिरस्य ।
विशुद्धुः परमात्मवेदनं
तेनैव संसारसमूलनाशः ॥ १४८ ॥

कोशैरन्नमयाद्यैः पञ्चभिरात्मा न संवृतो भाति ।
निजशक्तिसमुत्पन्नैः शैवालपटवैरिवाम्बु वापीस्थम् ॥ १४९ ॥
तस्थैवालापनये सम्यक् सलिलं प्रतीयते शुद्धम् ।
तृषणासन्तापडरं सद्यः सौष्यप्रदं परं पुंसः ॥ १५० ॥

पञ्चानामपि कोशानामपवादे विभात्ययं शुद्धः ।
नित्यानन्दैकरसः प्रत्यग्रूपः परः स्वयञ्जयोतिः ॥ १५१ ॥

आत्मानात्मविवेकः कर्तव्यो बन्धमुक्तये विदुषा ।
तेनैवानन्दी भवति स्वं विज्ञाय सख्यिदानन्दम् ॥ १५२ ॥

मुञ्जादिषीकामिव दृश्यवर्गात्
प्रत्यञ्चमात्मानमसङ्गमङ्कियम् ।

વિવિચ્ય તત્ર પ્રવિલાપ્ય સર્વં

તદાત્મના તિષ્ઠતિ યઃ સ મુક્તઃ ॥ ૧૫૩ ॥

દેહોડયમન્નભવનોડન્નમયસ્તુ કોશ- var કોશો

શ્ચાત્રેન જીવતિ વિનશ્યતિ તદ્વિહીનઃ । હ્યત્રેન

ત્વક્યર્મમાંસરુધિરાસ્થિપુરીષરાશિ-

નાયં સ્વયં ભવિતુમર્હતિ નિત્યશુદ્ધઃ ॥ ૧૫૪ ॥

પૂર્વ જનેરધિમૃતેરપિ નાયમસ્તિ var જનેરપિમૃતેરથ

જાતક્ષણઃ ક્ષણગુણોડનિયતસ્વભાવઃ ।

નૈકો જડશ્ચ ઘટવત્પરિદૃશ્યમાનઃ

સ્વાત્મા કથં ભવતિ ભાવવિકારવેત્તા ॥ ૧૫૫ ॥

પાણિપાદાદિમાન્દેહો નાત્મા વ્યડ્ગેડપિ જીવનાત્ ।

તત્તચ્છક્ટેરનાશાય્ય ન નિયમ્યો નિયામકઃ ॥ ૧૫૬ ॥

દેહતદ્ધર્મતત્કર્મતદવસ્થાદિસાક્ષિણઃ ।

સત એવ સ્વતઃસિદ્ધં તદ્વૈલક્ષણ્યમાત્મનઃ ॥ ૧૫૭ ॥

શલ્યરાશિર્માસલિમ્નો મલપૂર્ણોડતિકશ્મલઃ ।

કથં ભવેદયં વેત્તા સ્વયમેતદ્વિલક્ષણઃ ॥ ૧૫૮ ॥

ત્વડમાંસમેદોડસ્થિપુરીષરાશા-

વહમ્મતિં મૂઢજનઃ કરોતિ ।

વિલક્ષણં વેત્તિ વિચારશીલો

નિજસ્વરૂપં પરમાર્થભૂતમ્ ॥ ૧૫૯ ॥

દેહોડહમિત્યેવ જડસ્ય બુદ્ધિઃ

દેહે ચ જીવે વિદુષસ્ત્વહન્ધીઃ ।

વિવેકવિજ્ઞાનવતો મહાત્મનો

બ્રહ્માહમિત્યેવ મતિઃ સદાત્મનિ ॥ ૧૬૦ ॥

અત્રાત્મબુદ્ધિં ત્યજ મૂઢબુદ્ધે

ત્વડમાંસમેદોડસ્થિપુરીષરાશૌ ।

સર્વાત્મનિ બ્રહ્મણિ નિર્વિકલ્પે

કુરુષ્વ શાન્તિં પરમાં ભજસ્વ ॥ ૧૬૧ ॥

દેહેન્દ્રિયાદાવસતિ ભ્રમોદિતાં

विद्वानङ्गन्तां न जहाति यावत् ।
तावत्र तस्यास्ति विमुक्तिवार्ता-
प्यस्त्वेष वेदान्तनयान्तदर्शी ॥ १६२ ॥

छायाशरीरे प्रतिबिम्बगात्रे
यत्स्वप्नदेहे लुटि कल्पिताङ्गे ।
यथात्मबुद्धिस्तव नास्ति काचि-
ज्जुवञ्छरीरे य तथैव माऽस्तु ॥ १६३ ॥

देहात्मधीरेव नृणामसद्धियां
जन्मादिदुःखप्रभवस्य भीजम् ।
यतस्ततस्त्वं जहि तां प्रयत्नात्
त्यक्ते तु चित्ते न पुनर्भवाशा ॥ १६४ ॥

कर्मेन्द्रियैः पञ्चभिरञ्चितोऽयं
प्राणो भवेत्प्राणमयस्तु कोशः ॥

येनात्मवानन्नमयोऽनुपूर्वः
प्रवर्ततेऽसौ सकलङ्कियासु ॥ १६५ ॥

नैवात्मापि प्राणमयो वायुविकारो var नैवात्मायं
गन्ताऽऽगन्ता वायुवदन्तर्बहिरेषः ।
यस्मात्किञ्चित्कवापि न वेत्तीष्टमनिष्टं
स्वं वान्यं वा किञ्चन नित्यं परतन्त्रः ॥ १६६ ॥

ज्ञानेन्द्रियाणि य मनश्च मनोमयः स्यात्
कोशो ममाहमिति वस्तुविकल्पलेतुः ।
संज्ञादिभेदकलनाकलितो बलीयां-
स्तत्पूर्वकोशमभिपूर्य विजृम्भते यः ॥ १६७ ॥ अनुपूर्व

पञ्चेन्द्रियैः पञ्चभिरेव लोतुभिः
प्रथीयमानो विषयाज्यधारया ।

जाज्वल्यमानो बहुवासनेन्धनैः
मनोमयाग्निर्दहति प्रपञ्चम् ॥ १६८ ॥ मनोमयोऽग्निर्दहति

न ह्यस्त्यविद्या मनसोऽतिरिक्ता
मनो ह्यविद्या भवबन्धलेतुः ।

तस्मिन्विनष्टे सकलं विनष्टं

विजृम्भितेऽस्मिन्सकलं विजृम्भते ॥ १६८ ॥

स्वप्नेऽर्थशून्ये सृजति स्वशक्त्या

भोक्त्रादिविश्वं मन एव सर्वम् ।

तथैव जाग्रत्यपि नो विशेषः

तत्सर्वमेतन्मनसो विजृम्भणम् ॥ १७० ॥

सुषुप्तिकाले मनसि प्रलीने

नैवास्ति किञ्चित्सकलप्रासिद्धेः ।

अतो मनःकल्पित एव पुंसः

संसार एतस्य न वस्तुतोऽस्ति ॥ १७१ ॥

वायुनाऽऽनीयते मेघः पुनस्तेनैव नीयते । var वायुना नीयते मेघः पुनस्तेनैव लीयते

मनसा कल्प्यते बन्धो मोक्षस्तेनैव कल्प्यते ॥ १७२ ॥

दृढादिसर्वविषये परिकल्प्य रागं

अङ्गाति तेन पुरुषं पशुवद्गुणेन ।

वैरस्यमत्र विषवत् सुविधाय पश्चाद्

अनं विमोचयति तन्मन एव बन्धात् ॥ १७३ ॥

तस्मान्मनः कारणमस्य जन्तोः

बन्धस्य मोक्षस्य य वा विधाने ।

बन्धस्य छेतुर्मलिनं रजोगुणैः

मोक्षस्य शुद्धं विरजस्तमस्कम् ॥ १७४ ॥

विवेकवैराग्यगुणातिरेका-

स्थुद्धत्वमासाद्य मनो विमुक्त्यै ।

भवत्यतो बुद्धिमतो मुमुक्षो-

स्ताभ्यां दृढाभ्यां भवितव्यमग्रे ॥ १७५ ॥

मनो नाम मलाव्याघ्रो विषयारण्यभूमिषु ।

यरत्यत्र न गच्छन्तु साधवो ये मुमुक्षवः ॥ १७६ ॥

मनः प्रसूते विषयानशेषान्

स्थूलात्मना सूक्ष्मतया य भोक्तुः ।

शरीरवर्णाश्रमजातिभेदान्

गुणक्रियाछेतुफलानि नित्यम् ॥ १७७ ॥

असङ्गचिद्रूपममुं विमोक्ष्य

द्वेडेन्द्रियप्राणगुणैर्निबद्ध्य ।

अलम्भमेति लभयत्यजस्रं

मनः स्वकृत्येषु ह्रलोपलुक्तिषु ॥ १७८ ॥

अध्यासदोषात्पुरुषस्य संसृतिः var अध्यासयोगात्

अध्यासबन्धस्त्वमुनैव कल्पितः ।

रजस्तमोदोषवतोऽविवेकिनो

जन्मादिदुःखस्य निदानमेतत् ॥ १७९ ॥

अतः प्राङ्मूर्धनोऽविद्यां परिऽतास्तत्त्वदर्शिनः ।

येनैव ब्राम्यते विश्वं वायुनेवात्मभण्डलम् ॥ १८० ॥

तन्मनःशोधनं कार्यं प्रयत्नेन मुमुक्षुणा ।

विशुद्धे सति यैतस्मिन्भुक्तिः करुणायते ॥ १८१ ॥

मोक्षैकसक्त्या विषयेषु रागं

निर्मूल्य सन्न्यस्य य सर्वकर्म ।

सच्छ्रद्धया यः श्रवणादिनिष्ठो

रजःस्वभावं स धुनोति बुद्धेः ॥ १८२ ॥

मनोमयो नापि भवेत्परात्मा

ज्याधन्तवत्त्वात्परिणामिभावात् ।

दुःखात्मकत्वाद्विषयत्वत्वेतोः

द्रष्टा छि दृश्यात्मतया न दृष्टः ॥ १८३ ॥

बुद्धिर्बुद्धीन्द्रियैः सार्धं सवृत्तिः कर्तृलक्षणः ।

विज्ञानभयकोशः स्यात्पुंसः संसारकारणम् ॥ १८४ ॥

अनुप्रजञ्चित्प्रतिबिम्बशक्तिः

विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः ।

ज्ञानडियावानलमित्यजस्रं

द्वेडेन्द्रियादिष्वभिमन्यते भृशम् ॥ १८५ ॥

अनादिकालोऽयमलंस्वभावो

शुभः समस्तव्यवहारवोढा ।

करोति कर्माण्यपि पूर्ववासनः var कर्माण्यनु

पुण्यान्धपुण्यानि च तद्गुणानि ॥ १८६ ॥

भुङ्क्ते विशित्रास्वपि योनिषु व्रज-

न्नायाति निर्यात्यध उर्ध्वमेधः ।

अस्यैव विज्ञानमयस्य जाग्रत्-

स्वप्नाद्यवस्थाः सुषुप्तुःप्रभोगः ॥ १८७ ॥

दृष्टादिनिष्ठाश्रमधर्मकर्म-

गुणाभिमानः सततं ममेति ।

विज्ञानकोशोऽयमतिप्रकाशः

प्रकृष्टसान्निध्यवशात्परात्मनः ।

अतो भवत्येष उपाधिरस्य

यदात्मधीः संसरति भ्रमेण ॥ १८८ ॥

योऽयं विज्ञानमयः प्राणेषु लृष्टि स्फुरत्ययं ज्योतिः । स्फुरत्स्वयञ्ज्योतिः

कूटस्थः सन्नात्मा कर्ता भोक्ता भवत्युपाधिस्थः ॥ १८९ ॥

स्वयं परिच्छेदमुपेत्य भुङ्क्तेः

तादात्म्यदोषेण परं मृषात्मनः ।

सर्वात्मकः सन्नपि वीक्षते स्वयं

स्वतः पृथक्त्वेन मृदो घटानिव ॥ १९० ॥

उपाधिसम्बन्धवशात्परात्मा

ज्युपाधिधर्माननुभाति तद्गुणः । ऽप्युपाधि

अयोविकारानविकारिवह्निवत्

सैदैक्युपोऽपि परः स्वभावात् ॥ १९१ ॥

शिष्य उवाच ।

भ्रमेणाप्यन्यथा वाऽस्तु ज्वलभावः परात्मनः ।

तद्गुणाधेर्नादित्वान्नानादेर्नाश ष्यते ॥ १९२ ॥

अतोऽस्य ज्वलभावोऽपि नित्या भवति संसृतिः ।

न निवर्तेत तन्मोक्षः कथं मे श्रीगुरो वद ॥ १९३ ॥

श्रीगुरुर्वाच ।

सभ्यकृष्टं त्वया विद्वन्सावधानेन तच्छृणु ।

प्राभाषिणी न भवति भ्रान्त्या मोहितकल्पना ॥ १९४ ॥

भ्रान्तिं विना त्वसङ्गस्य निष्क्रियस्य निराकृतेः ।
न घटेतार्थसम्बन्धो नभसो नीलतादिवत् ॥ १८५ ॥

स्वस्य द्रष्टृनिर्गुणस्याक्रियस्य
प्रत्यग्भोधानन्दरूपस्य बुद्धेः ।
भ्रान्त्या प्रामो ज्ञवभावो न सत्यो
भोडापाये नास्त्यवस्तुस्वभावात् ॥ १८६ ॥

यावद्भ्रान्तिस्तावदेवास्य सत्ता
मिथ्याज्ञानोज्ज्वलितस्य प्रमादात् ।
रज्ज्वां सर्पो भ्रान्तिकालीन एव
भ्रान्तेर्नाशे नैव सर्पोऽपि तद्भत् ॥ १८७ ॥ सर्पोऽस्ति
अनादित्वमविद्यायाः कार्यस्यापि तथेष्यते ।
उत्पन्नायां तु विद्यायामविद्यकमनाद्यपि ॥ १८८ ॥

प्रबोधे स्वप्नवत्सर्वं सङ्गमूलं विनश्यति ।
अनाद्यपीदं नो नित्यं प्रागभाव एव स्फुटम् ॥ १८९ ॥

अनादेरपि विध्वंसः प्रागभावस्य वीक्षितः ।
यद्बुद्ध्युपाधिसम्बन्धात्परिकल्पितमात्मनि ॥ २०० ॥

ज्ञवत्त्वं न ततोऽन्यस्तु स्वप्नोऽपि विलक्षणः । ततोऽन्यस्तु
सम्बन्धस्त्यात्मनो बुद्ध्या मिथ्याज्ञानपुरःसरः ॥ २०१ ॥ सम्बन्धः स्वात्मनो
विनिवृत्तिर्भवेत्तस्य सम्यग्ज्ञानेन नान्यथा ।
ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानं सम्यग्ज्ञानं श्रुतेर्मतम् ॥ २०२ ॥

तदात्मानात्मनोः सम्यग्विवेकेनैव सिध्यति ।
ततो विवेकः कर्तव्यः प्रत्यगात्मसदात्मनोः ॥ २०३ ॥ प्रत्यगात्मासदात्मनोः
जलं पङ्कवदत्यन्तं पङ्कापाये जलं स्फुटम् । पङ्कवदस्पष्टं
यथा भाति तथात्मापि द्रोषाभावे स्फुटप्रभः ॥ २०४ ॥

असन्निवृत्तौ तु सदात्मना स्फुटं
प्रतीतिरेतस्य भवेत्प्रतीयः ।
ततो निरासः करणीय एव
सदात्मनः साध्यलमादिवस्तुनः ॥ २०५ ॥ असदात्मनः
अतो नायं परात्मा स्याद्भिज्ञानमयशब्दभाङ् ।
विकारित्वाज्जडत्वाच्च परिच्छिन्नत्वडेतुतः ।

दृश्यत्वाद्द्व्यभियारित्वात्रानित्यो नित्यं धृष्यते ॥ २०६ ॥

आनन्दप्रतिबिम्बयुग्मिततनुर्वृत्तिस्तमोजृम्बिता
 स्यादानन्दमयः प्रियादिगुणैः स्वैष्टार्थवाभोदयः ।
 पुण्यस्थानुभवे विभाति कृतिनामानन्दरूपः स्वयं
 सर्वो नन्दति यत्र साधु तनुभुम्मात्रः प्रयत्नं विना ॥ २०७ ॥ भूत्वा नन्दति
 आनन्दमयकोशस्य सुषुप्तौ स्फूर्तिरुत्कटा ।
 स्वप्नजागरयोरीषद्विष्टसन्दर्शनादिना ॥ २०८ ॥

नैवायमानन्दमयः परात्मा
 सोपाधिकत्वात्प्रकृतेर्विकारात् ।
 कार्यत्वहेतोः सुकृतक्रियाया
 विकारसङ्घातसमाहितत्वात् ॥ २०९ ॥

पञ्चानामपि कोशानां निषेधे युक्तिः श्रुतेः । युक्तिः कृते
 तन्निषेधावधि साक्षी बोधरूपोऽवशिष्यते ॥ २१० ॥ तन्निषेधावधिः
 योऽयमात्मा स्वयञ्ज्योतिः पञ्चकोशविलक्षणः ।
 अवस्थात्रयसाक्षी सन्निर्विकारो निरञ्जनः ।
 सदानन्दः स विज्ञेयः स्वात्मत्वेन विपश्चिता ॥ २११ ॥

शिष्य उवाच ।

मिथ्यात्वेन निषिद्धेषु कोशेष्वेतेषु पञ्चसु ।
 सर्वाभावं विना किञ्चिन्न पश्याम्यत्र हे गुरो ।
 विज्ञेयं किमु वस्त्वस्ति स्वात्मनाऽऽत्मविपश्चिता ॥ २१२ ॥ स्वात्मनात्र विपश्चिता
 श्रीगुरुरुवाच ।

सत्यमुक्तं त्वया विद्वन्निपुणोऽसि विचारणे ।
 अहमादिविकारास्ते तदभावोऽयमप्यनु ॥ २१३ ॥ इयमप्यथ
 सर्वे येनानुभूयन्ते यः स्वयं नानुभूयते ।
 तमात्मानं वेदितारं विद्धि बुद्ध्या सुसूक्ष्मया ॥ २१४ ॥

तत्साक्षिकं भवेत्तत्तदधैनानुभूयते ।
 कस्याप्यननुभूतार्थे साक्षित्वं नोपयुज्यते ॥ २१५ ॥ नोपपद्यते
 असौ स्वसाक्षिको भावो यतः स्वेनानुभूयते ।
 अतः परं स्वयं साक्षात्प्रत्यगात्मा न येतरः ॥ २१६ ॥

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटतरं योऽसौ समुज्जृम्भते

प्रत्यग्रूपतया सदाऽमलमित्यन्तः स्फुरन्नेकधा । स्फुरन्नेकधा
नानाकारविकारभागिन एभान् पश्यन्नलन्धीमुभान् var भाजिन
नित्यानन्दचिदात्मना स्फुरति तं विद्धि स्वमेतं लृष्टि ॥ २१७ ॥

घटोदके बिम्बितमर्कबिम्ब-

मालोक्य मूढो रविमेव मन्यते ।

तथा चिदाभासमुपाधिसंस्थं

आन्त्यालमित्येव जडोऽभिमान्यते ॥ २१८ ॥

घटं जलं तद्गतमर्कबिम्बं

विधाय सर्वं विनिरीक्ष्यतेऽर्कः । द्विवि वीक्ष्यतेऽर्कः

तटस्थ एतत्त्रितयावभासकः var तटस्थितः तत्र

स्वयम्प्रकाशो विदुषा यथा तथा ॥ २१९ ॥

देलं धियं चित्प्रतिबिम्बमेवं var चित्प्रतिबिम्बमेतं

विसृज्य भुङ्क्ते निहितं गुडायाम् ।

द्रष्टारमात्मानमभाऽबोधं

सर्वप्रकाशं सदसद्विलक्षणम् ॥ २२० ॥

नित्यं विभुं सर्वगतं सुसूक्ष्मं

अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमात्मनः ।

विज्ञाय सम्यङ्निज्जपमेतत्

पुमान् विपाप्मा विरजो विमृत्युः ॥ २२१ ॥

विशोक आनन्दघनो विपश्चित्

स्वयं दुताश्चिन्न बिभेति कश्चित् ।

नान्योऽस्ति पन्था भवबन्धमुक्तेः

विना स्वतत्त्वावगमं मुमुक्षोः ॥ २२२ ॥

ब्रह्माभिन्नत्वविज्ञानं भवमोक्षस्य कारणम् ।

येनाद्वितीयमानन्दं ब्रह्म सम्पद्यते बुधैः ॥ २२३ ॥ सम्पद्यते बुधः

ब्रह्मभूतस्तु संसृत्यै विद्वान्नावर्तते पुनः ।

विज्ञातव्यमतः सम्यग्ब्रह्माभिन्नत्वमात्मनः ॥ २२४ ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म विशुद्धं परं स्वतःसिद्धम् ।

नित्यानन्दैकरसं प्रत्यगभिन्नं निरन्तरं जयति ॥ २२५ ॥

सद्विदं परमाद्वैतं स्वस्मादन्यस्य वस्तुनोऽभावात् ।

न ह्यन्यदस्ति किञ्चित् सम्यक् परमार्थतत्त्वबोधदशायाम् ॥ २२६ ॥ परतत्त्वबोधसुदशायाम्

यद्विदं सकलं विश्वं नानावृषं प्रतीतमज्ञानात् ।

तत्सर्वं ब्रह्मैव प्रत्यस्ताशेषभावनादोषम् ॥ २२७ ॥

मृत्कार्यभूतोऽपि मृदो न भिन्नः

कुम्भोऽस्ति सर्वत्र तु मृत्स्वरूपात् ।

न कुम्भरूपं पृथगस्ति कुम्भः

कुतो मृषा कल्पितनाममात्रः ॥ २२८ ॥

केनापि मृद्भिन्नतया स्वरूपं

घटस्य सन्दर्शयितुं न शक्यते ।

अतो घटः कल्पित एव मोडा-

नृद्वेव सत्यं परमार्थभूतम् ॥ २२९ ॥

सद्ब्रह्मकार्यं सकलं सदेवं var सदैव

तन्मात्रमेतन्न ततोऽन्यदस्ति । सन्मात्रमेतन्न

अस्तीति यो वक्ति न तस्य मोडो

विनिर्गतो निद्रितवत्प्रजल्पः ॥ २३० ॥

ब्रह्मैवेदं विश्वमित्येव वाणी

श्रौती भूतेऽथर्वनिष्ठा वरिष्ठा ।

तस्मादेतद्ब्रह्ममात्रं हि विश्वं

नाधिष्ठानाद्भिन्नताऽऽरोपितस्य ॥ २३१ ॥

सत्यं यद्वि स्याज्जगदेतदात्मनोऽ

नन्तत्त्वडानिर्निगमाप्रमाणात् ।

असत्यवादित्वमपीशितुः स्या-

न्नैतत्त्रयं साधु छितं मडात्मनाम् ॥ २३२ ॥

ईश्वरो वस्तुतत्त्वज्ञो न यादं तेष्ववस्थितः ।

न य मत्स्थानि भूतानीत्येवमेव व्यथीकल्पत् ॥ २३३ ॥ व्यथीकथत्

यद्वि सत्यं भवेद्विश्वं सुषुमावुपलभ्यताम् ।

यन्नोपलभ्यते किञ्चिदतोऽसत्स्वप्नवन्मृषा ॥ २३४ ॥

अतः पृथङ्नास्ति जगत्परात्मनः

पृथक्प्रतीतिस्तु मृषा गुणादिवत् । गुणादिवत्

आरोपितस्यास्ति किमर्थवत्ताऽ-

धिष्ठानमाभाति तथा भ्रमेण ॥ २३५ ॥

भ्रान्तस्य यद्दृष्टमतः प्रतीतं

भ्रष्टमैव तत्तद्भ्रजतं छि शुक्तिः ।

छन्दन्त्या भ्रष्टम सदैव दृश्यते var सदैव

त्वारोपितं भ्रष्टमणि नाममात्रम् ॥ २३६ ॥

अतः परं भ्रष्टम सद्द्वितीयं

विशुद्धविज्ञानधनं निरञ्जनम् ।

प्रशान्तमाधन्तविडीनमडियं

निरन्तरानन्दरसस्वरूपम् ॥ २३७ ॥

निरस्तमायाङ्गतसर्वभेदं

नित्यं सुखं निष्कलमप्रमेयम् । नित्यं ध्रुवं

अरूपमव्यक्तमनाप्यमव्ययं

ज्योतिः स्वयं किञ्चित्किञ्चिदस्ति ॥ २३८ ॥

ज्ञानृषोऽयज्ञानशून्यमनन्तं निर्विकल्पकम् ।

केवलाभाङ्गचिन्मात्रं परं तत्त्वं विदुर्भुधाः ॥ २३९ ॥

अखेयमनुपादेयं मनोवाच्यामगोचरम् ।

अप्रमेयमनाधन्तं भ्रष्टम पूर्णमखं मखः ॥ २४० ॥ पूर्णं मखन्मखः

तत्त्वम्पदाभ्यामभिधीयमानयोः

भ्रष्टमात्मनोः शोधितयोर्धृष्टित्यम् । शोधितयोर्धृष्टित्यम्

श्रुत्या तयोस्तत्त्वमसीति सम्यग्

अेकत्वमेव प्रतिपाद्यते मुहुः ॥ २४१-

अेक्यं तयोर्लक्षितयोर्न वाच्ययोः

निगद्यतेऽन्योन्यविरुद्धधर्मिणोः ।

अधीतभान्वोरिव राजभृत्ययोः

दूषाम्भुराशयोः परमाशुमेर्वाः ॥ २४२ ॥

तयोर्विरोधोऽयमुपाधिकल्पितो

न वास्तवः कश्चिदुपाधिरेषः ।

छशस्य माया मखदादिकारणं

श्रुवस्य कार्यं शृणु पञ्चकोशम् ॥ २४३ ॥ पञ्चकोशाः

अेतावुपाधी परशुवयोस्तयोः

सम्यङ्निरासे न परो न श्रुवः ।

राज्यं नरेन्द्रस्य भटस्य भेटङ्-

स्तयोस्पोडे न भटो न राजा ॥ २४४ ॥

अथात आदेशे इति श्रुतिः स्वयं

निषेधति ब्रह्मणि कल्पितं द्वयम् ।

श्रुतिप्रमाणाङ्गुलीतभोधो- var प्रमाणाङ्गुलीतयुक्त्या

तयोर्निरासः करणीय एव ॥ २४५ ॥

नेहं नेहं कल्पितत्वात् सत्यं

रशुष्टव्यालवत्स्वप्रवच्य । रशुष्टौ

इत्थं दृश्यं साधुयुक्त्या व्यपोष्य

ज्ञेयः पश्चादेकभावस्तयोर्थः ॥ २४६ ॥

ततस्तु तौ लक्षाण्यो सुलक्ष्यौ

तयोश्चाङ्गुलीतसत्त्वसिद्धये ।

नालं जलत्वा न तथाऽजलत्वा

किन्तूभयार्थात्त्रिकयैव भाव्यम् ॥ २४७ ॥ भयार्थैकतयैव

स देवदत्तोऽयमितीह चैकता

विरुद्धधर्मांशमपास्य कथ्यते ।

यथा तथा तत्त्वमसीतिवाक्ये

विरुद्धधर्मानुभयत्र हित्वा ॥ २४८ ॥

संलक्ष्य चिन्मात्रतया सदात्मनोः

अभाण्डभावः परिशीयते बुधैः ।

एवं मडावाक्यशतेन कथ्यते

ब्रह्मात्मनोरैक्यमभाण्डभावः ॥ २४९ ॥

अस्थूलमित्येतदसन्निरस्य

सिद्धं स्वतो व्योमवदप्रतर्क्यम् ।

अतो मृषामात्रमिहं प्रतीतं

जलीहियत्स्वात्मतया गृहीतम् ।

ब्रह्मात्मित्येव विशुद्धबुद्ध्या

विद्धि स्वमात्मानमभाण्डबोधम् ॥ २५० ॥

मृत्कार्यं सकलं घटादि सततं मृन्मात्रमेवाहितं var मृन्मात्रमेवाभितः
तद्भ्रत्सज्जनिं सदात्मकमिदं सन्मात्रमेवापिलम् ।

यस्मान्नास्ति सतः परं किमपि तत्सत्यं स आत्मा स्वयं
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्भयं यत्परम् ॥ २५१ ॥

निद्राकल्पितदेशकालविषयज्ञानादि सर्वं यथा
मिथ्या तद्दृष्टिहापि जाग्रति जगत्स्वाज्ञानकार्यत्वतः ।
यस्मादेवमिदं शरीरकरणप्राणाहमाद्यप्यसत्
तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्भयं यत्परम् ॥ २५२ ॥

यत्र भ्रान्त्या कल्पितं तद्विवेके var यद्विवेके
तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्भिन्नम् ।
स्वप्ने नष्टं स्वप्नविश्वं विचित्रं
स्वस्माद्भिन्नं किन्तु दृष्टं प्रबोधे ॥ २५३ ॥

जातिनीतिकुलगोत्रदूरगं
नामरूपगुणदोषवर्जितम् ।
देशकालविषयातिवर्ति यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५४ ॥

यत्परं सकलवागगोचरं
गोचरं विमलबोधयक्षुषः ।
शुद्धसिद्धनमनादि वस्तु यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५५ ॥

षड्भिर्भिरयोगि योगिषुद्-
भावितं न करणैर्विभावितम् ।
बुद्ध्यवेधमनवधमस्ति यद् var भूति यद्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५६ ॥

भ्रान्तिकल्पितजगत्कलाश्रयं
स्वाश्रयं च सदसद्विलक्षणम् ।
निष्कलं निरुपमानवद्वि यद् var निरुपमानमृद्धिमत्
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५७ ॥

जन्मवृद्धिपरिणत्यपक्षय-
व्याधिनाशनविहीनमव्ययम् ।

विश्वसृष्टयवविधातकारणं var वनघातकारणं
 अहम् तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५८ ॥

अस्तमेदमनपास्तलक्षणं
 निस्तर्ङ्गजलराशिनिश्चलम् ।
 नित्यमुक्तमविभक्तमूर्तिं यद्
 अहम् तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५९ ॥

श्रेयमेव सद्नेककारणं
 कारणान्तरनिरास्यकारणम् । सकारणम्
 कार्यकारणविलक्षणं स्वयं
 अहम् तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६० ॥

निर्विकल्पकमनल्पमक्षरं
 यत्क्षराक्षरविलक्षणं परम् ।
 नित्यमव्ययसुभं निरञ्जनं
 अहम् तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६१ ॥

यद्विभाति सद्नेकधा अमा-
 न्नामरूपगुणविडियात्मना ।
 उभयत्वयमविडियं सदा
 अहम् तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६२ ॥

यथ्यकास्त्यनपरं परात्परं
 प्रत्यगेकरसमात्मलक्षणम् ।
 सत्यचित्सुभमनन्तमव्ययं
 अहम् तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६३ ॥

उक्तमर्थमिममात्मनि स्वयं
 भावयेत्प्रथितयुक्तिभिर्धिया । भावय प्रथित
 संशयादिरहितं कराम्भुवत्
 तेन तत्त्वनिगमो भविष्यति ॥ २६४ ॥

सम्बोधमात्रं परिशुद्धतत्त्वं var स्वं बोधमात्रं
 विज्ञाय सद्घे नृपवय्य सैन्धे ।
 तदाश्रयः स्वात्मनि सर्वदा स्थितो var तदात्मनैवात्मनि
 विलापय अहमणि विश्वजतम् ॥ २६५ ॥ दृश्यजतम्

बुद्धौ गुडायां सदसद्विलक्षणं

अत्रमास्ति सत्यं परमद्वितीयम् ।

तदात्मना योऽत्र वसेद्गुडायां

पुनर्न तस्याङ्गुडाप्रवेशः ॥ २६६ ॥

ज्ञाते वस्तुन्यपि बलवती वासनाऽनादिरेषा

कर्ता भोक्ताध्यत्मिति दृढा याऽस्य संसारहेतुः ।

प्रत्यग्दृष्ट्याऽऽत्मनि निवसता सापनेया प्रयत्ना-

भुक्तिं प्राहुस्तद्विदुः मुनयो वासनातानवं यत् ॥ २६७ ॥

अहं ममेति यो भावो देहाक्षादावनात्मनि ।

अध्यासोऽयं निरस्तव्यो विदुषा स्वात्मनिष्ठया ॥ २६८ ॥

ज्ञात्वा स्वं प्रत्यगात्मानं बुद्धितद्धृत्तिसाक्षिणम् ।

सोऽहमित्येव सद्भ्रत्याऽनात्मन्यात्ममतिं जह्ति ॥ २६९ ॥

लोकानुवर्तनं त्यक्त्वा त्यक्त्वा देहानुवर्तनम् ।

शास्त्रानुवर्तनं त्यक्त्वा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७० ॥

लोकवासनया जन्तोः शास्त्रवासनयापि य ।

देहवासनया ज्ञानं यथावन्नैव जायते ॥ २७१ ॥

संसारकारागृहभोक्षमिच्छो-

रयोमयं पादनिबन्धशृङ्खलम् । निबन्ध

वदन्ति तज्ज्ञाः पटु वासनात्रयं

योऽस्माद्धिमुक्तः समुपैति मुक्तिम् ॥ २७२ ॥

जलादिसंसर्गवशात्प्रभूत- var जलादिसम्पर्कवशात्

दुर्गन्धघृताऽगरुदिव्यवासना ।

सङ्घर्षज्ञेनैव विभाति सम्य-

ग्विधूयमाने सति बाह्यगन्धे ॥ २७३ ॥

अन्तःश्रितानन्तदुन्तवासना-

धूलीविलिप्ता परमात्मवासना ।

प्रज्ञातिसङ्घर्षज्ञतो विशुद्धा

प्रतीयते यन्धनगन्धवत् स्फुटम् ॥ २७४ ॥ स्फुटा

अनात्मवासनाजालैस्तिरोभूतात्मवासना ।

नित्यात्मनिष्ठया तेषां नाशे भाति स्वयं स्फुटम् ॥ २७५ ॥ स्फुटा

यथा यथा प्रत्यगवस्थितं मनः

तथा तथा मुञ्चति आश्रयवासनाम् । आश्रयवासनाः

निःशेषभोक्षे सति वासनानां

आत्मानुभूतिः प्रतिबन्धशून्या ॥ २७६ ॥

स्वात्मन्येव सदा स्थित्वा मनो नश्यति योगिनः । स्थित्या

वासनानां क्षयश्चातः स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७७ ॥

तमो द्वाभ्यां रजः सत्त्वात्सत्त्वं शुद्धेन नश्यति ।

तस्मात्सत्त्वमवष्टभ्य स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७८ ॥

प्रारब्धं पुष्यति वपुःरिति निश्चित्य निश्चलः ।

धैर्यमालम्ब्य यत्नेन स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २७९ ॥

नाडं श्रुवः परं ब्रह्मेत्यतद्व्यावृत्तिपूर्वकम् ।

वासनावेगतः प्राप्सुस्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८० ॥

श्रुत्या युक्त्या स्वानुभूत्या ज्ञात्वा सार्वार्थ्यमात्मनः ।

क्वचिदाभासतः प्राप्सुस्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८१ ॥

अनादानविसर्गाभ्यामीषन्नास्ति क्रिया भुनेः । अन्नादानविसर्गा

तदेकनिष्ठया नित्यं स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८२ ॥

तत्त्वमस्याद्विवाङ्मोक्ष्योत्थब्रह्मात्मैकत्वबोधतः ।

ब्रह्मण्य्यात्मत्वदाहृयाय स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८३ ॥

अलम्भावस्य देहेऽस्मिन्निःशेषविलयावधि ।

सावधानेन युक्तात्मा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८४ ॥

प्रतीतिर्शुवजगतोः स्वप्नवद्भाति यावता ।

तावन्निरन्तरं विद्मन्स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ २८५ ॥

निद्राया लोकावर्तायाः शब्दाद्वैरपि विस्मृतेः ।

क्वचिन्नावसरं दत्त्वा चिन्तयात्मानमात्मनि ॥ २८६ ॥

मातापित्रोर्मलोद्भूतं मलमांसमयं वपुः ।

त्यक्त्वा याद्दालवद्दूरं ब्रह्मीभूय कृती भव ॥ २८७ ॥

घटाकाशं मलाकाशं धवात्मानं परात्मनि ।

विलाघ्याभ्युदयेन तूष्णीं भव सदा भुने ॥ २८८ ॥ तूष्णीं

स्वप्रकाशमधिष्ठानं स्वयम्भूय सदात्मना ।
 ब्रह्माण्डमपि पिण्डाण्डं त्यज्यतां मलभाण्डवत् ॥ २८८ ॥

विद्यात्मनि सदानन्दे देहाण्डमलम्बियम् ।
 निवेश्य लिङ्गमुत्सृज्य डेवलो भव सर्वदा ॥ २९० ॥

यत्रैष जगदाभासो दर्पाणान्तः पुरं यथा ।
 तद्ब्रह्माण्डमिति ज्ञात्वा कृतकृत्यो भविष्यसि ॥ २९१ ॥

यत्सत्यभूतं निजरूपमाद्यं
 विदद्रयानन्दमरूपमक्रियम् ।
 तदेत्य मिथ्यावपुरुत्सृजेत var सृजेत
 शैलूषवद्वेषमुपात्तमात्मनः ॥ २९२ ॥

सर्वात्मना दृश्यमिदं भूषैव
 नैवाण्डमर्थः क्षणिकत्वदर्शनात् ।
 जानाम्यहं सर्वमिति प्रतीतिः
 कुतोऽण्डमाद्येः क्षणिकस्य सिध्येत् ॥ २९३ ॥

अण्डमदार्थस्त्वण्डमादिसाक्षी
 नित्यं सुषुप्तावपि भावदर्शनात् ।
 भूते ऽयञ्चो नित्यं धृति श्रुतिः स्वयं
 तत्प्रत्यगात्मा सदसद्विलक्षणः ॥ २९४ ॥

विकारिणाम् सर्वविकारवेत्ता
 नित्याविकारो भवितुं समर्हति । नित्योऽविकारो
 मनोरथस्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटं
 पुनः पुनर्दृष्टमसत्त्वमेतयोः ॥ २९५ ॥

अतोऽभिमानं त्यज मांसपिण्डे
 पिण्डाभिमानिन्यपि बुद्धिकल्पिते ।
 कालत्रयाभाध्यमण्डण्डोद्यं
 ज्ञात्वा स्वमात्मानमुपैषि शान्तिम् ॥ २९६ ॥

त्यजाभिमानं कुलगोत्रनाम-
 रूपाश्रमेष्वाङ्गशवाश्रितेषु ।
 लिङ्गस्य धर्मानपि कर्तृतादी-

स्त्यक्त्वा भवाभाएऽसुभस्वऽपः ॥ २९७ ॥

सन्त्यन्त्ये प्रतिबन्धाः पुंसः संसारहेतवो दृष्टाः ।

तेषामेवं मूलं प्रथमविकारो भवत्यलङ्कारः ॥ २९८ ॥ तेषामेषां

यावत्स्यात्स्वस्य सम्बन्धोऽलङ्कारेण दुरात्मना ।

तावन्न लेशमात्रापि मुक्तिवार्ता विलक्षणा ॥ २९९ ॥

अलङ्कारग्रहान्मुक्तः स्वऽपमुपपद्यते ।

यन्द्रवद्विभलः पूर्णः सदानन्दः स्वयम्प्रभः ॥ ३०० ॥

यो वा पुरे सोऽलमिति प्रतीतो var पुरैषोऽलमिति

बुद्ध्य्या प्रकृतमस्तमसाऽतिमूढया । बुद्ध्य्याऽविविक्तस्तमसा

तस्यैव निःशेषतया विनाशे

ब्रह्मात्मभावः प्रतिबन्धशून्यः ॥ ३०१ ॥

ब्रह्मानन्दनिधिर्महाबलवताऽलङ्कारघोराङ्गिना

संवेष्ट्यात्मनि रक्ष्यते गुणमयैश्चाएऽस्त्रिभिर्मस्तकैः var यएऽ

विज्ञानाभ्यमलासिना श्रुतिमता विच्छिद्य शीर्षत्रयं var धुतिमता

निर्मल्याङ्गिमिमं निधिं सुभकरं धीरोऽनुभोक्तुङ्गमः ॥ ३०२ ॥

यावद्वा यत्किञ्चिद्विषदोषस्कूर्तिरस्ति येद्वेले ।

कथमारोग्याय भवेत्तद्ददन्तापि योगिनो मुक्त्यै ॥ ३०३ ॥

अलमोऽत्यन्तनिवृत्त्या तत्कृतनानाविकल्पसंलुप्त्या ।

प्रत्यक्तत्त्वविवेकादिदमलमस्मीति विन्दते तत्त्वम् ॥ ३०४ ॥ विवेकाद्यम्

अलङ्कारे कर्तर्यलमिति मतिं मुञ्च्य सलसा var अलङ्कर्तर्यस्मिन्नलमिति

विकारात्मन्यात्मप्रतिङ्गलजुषि स्वस्थितिमुषि ।

यदध्यासात्प्राप्ता जनिमृतिजरादुःखजडुला

प्रतीयश्चिन्मूर्तेस्तव सुभतनोः संसृतिरियम् ॥ ३०५ ॥

सद्वैकरूपस्य शिदात्मनो विभो-

रानन्दमूर्तेरनवद्यकीर्तेः ।

नैवान्यथा क्वाप्यविकारिणस्ते

विनालमध्यासमभुष्य संसृतिः ॥ ३०६ ॥

तस्मादलङ्कारमिमं स्वशत्रुं

भोक्तुर्गले कण्टकवत्प्रतीतम् ।

विच्छिद्य विज्ञानमडासिना स्कुटे
 भुङ्क्ष्वात्मसाम्राज्यसुभं यथेष्टम् ॥ ३०७ ॥

ततोऽहमाद्यैर्विनिवर्त्य वृत्तिं
 सन्त्यक्तारागः परमार्थलाभात् ।
 तूष्णीं समास्स्वात्मसुभानुभूत्या
 पूर्णात्मना ब्रह्मणि निर्विकल्पः ॥ ३०८ ॥

समूलकृतोऽपि मडानलं पुनः
 व्युल्लेभितः स्याद्यदि चेतसा क्षणम् ।
 सञ्जुव्य विक्षेपशतं करोति
 नभस्वता प्रावृषि वारिदो यथा ॥ ३०९ ॥

निगूढ्य शत्रोरहमोऽवकाशः
 क्वचिन्न द्येयो विषयानुचिन्तया ।
 स एव सञ्जुवनहेतुरस्य
 प्रक्षीणजम्भीरतरोरिवाम्बु ॥ ३१० ॥

दृढात्मना संस्थित एव कामी
 विलक्षाणः कामयिता कथं स्यात् ।

अतोऽर्थसन्धानपरत्वमेव
 भेदप्रसक्त्या भवभन्धहेतुः ॥ ३११ ॥

कार्यप्रवर्धनाद्बीजप्रवृद्धिः परिदृश्यते ।
 कार्यनाशाद्बीजनाशस्तस्मात्कार्यं निरोधयेत् ॥ ३१२ ॥

वासनावृद्धितः कार्यं कार्यवृद्ध्या य वासना ।
 वर्धते सर्वथा पुंसः संसारो न निवर्तते ॥ ३१३ ॥

संसारभन्धविच्छिद्यै तद् द्वयं प्रदहेद्यतिः ।
 वासनावृद्धिरेताभ्यां चिन्तया क्रियया बलिः ॥ ३१४ ॥ वासना प्रेर्यते ह्यन्तः
 ताभ्यां प्रवर्धमाना सा सूते संसृतिमात्मनः ।
 त्रयाणां य क्षयोपायः सर्वावस्थासु सर्वदा ॥ ३१५ ॥

सर्वत्र सर्वतः सर्वब्रह्ममात्रावलोकनैः । मात्रावलोकनम्
 सद्भाववासनादाहृत्यात्तत्रयं लयमश्रुते ॥ ३१६ ॥

क्रियानाशे भवेच्छिन्तानाशोऽस्माद्वासनाक्षयः ।

वासनाप्रक्षयो भोक्षः सा श्रुवन्मुक्तिरिष्यते ॥ ३१७ ॥ स

सद्वासनास्कूर्तिविजृम्भाणे सति

अथसौ विलीनाप्यलमादिवासना । विलीना त्वलमादिवासना

अतिप्रकृष्टाप्यरुणप्रभायां

विलीयते साधु यथा तमिस्रा ॥ ३१८ ॥

तमस्तमःकार्यमनर्थजालं

न दृश्यते सत्युदिते दिनेशे ।

तथाऽद्रयानन्दरसानुभूतौ

नैवास्ति बन्धो न च दुःखगन्धः ॥ ३१९ ॥

दृश्यं प्रतीतं प्रविलापयन्सन् var प्रविलापयन्स्वयं

सन्मात्रमानन्दघनं विभावयन् ।

समाहितः सन्बहिरन्तरं वा

कालं नयेथाः सति कर्मबन्धे ॥ ३२० ॥

प्रमादो ब्रह्मनिष्ठायां न कर्तव्यः कदाचन ।

प्रमादो मृत्युरित्याल भगवान्ब्रह्मणः सुतः ॥ ३२१ ॥

न प्रमादादनर्थोऽन्यो ज्ञानिनः स्वस्ववृत्तपतः ।

ततो मोलस्ततोऽलन्धीस्ततो बन्धस्ततो व्यथा ॥ ३२२ ॥

विषयाभिभुषं दृष्ट्वा विद्वांसमपि विस्मृतिः ।

विक्षेपयति धीदोषैर्योषा जारमिव प्रियम् ॥ ३२३ ॥

यथापकृष्टं शैवालं क्षणमात्रं न तिष्ठति ।

आवृणोति तथा माया प्राज्ञं वापि पराङ्मुषम् ॥ ३२४ ॥

लक्ष्यव्युत्तं येद्यदि चित्तभीषद्

बहिर्भुषं सन्निपतेत्ततस्ततः ।

प्रमादतः प्रव्युत्तकेलिकन्दुकः

सोपानपङ्क्तौ पतितो यथा तथा ॥ ३२५ ॥

विषयेष्वविशब्धेतः सङ्कल्पयति तद्गुणान् ।

सम्यक्सङ्कल्पनाढामः कामात्पुंसः प्रवर्तनम् ॥ ३२६ ॥

अतः प्रमादान्न परोऽस्ति मृत्युः

विवेकिनो ब्रह्मविदः समाधौ ।

समाहितः सिद्धिमुपैति सम्यक्

समाहितात्मा भव सावधानः ॥ ३२७ ॥

ततः स्वरूपविभ्रंशो विभ्रष्टस्तु पतत्यधः ।

पतितस्य विना नाशं पुनर्नारोहं ष्यते ॥ ३२८ ॥

सङ्कल्पं वर्जयेत्तस्मात्सर्वानर्थस्य कारणम् ।

अपथ्यानि हि वस्तूनि व्याधिग्रस्तो यथोत्सृजे । extra verse number variation

श्रुवतो यस्य कैवल्यं विद्वेले स च केवलः ।

यत्किञ्चित् पश्यतो भेदं भयं भ्रूते यजुःश्रुतिः ॥ ३२९ ॥

यदा कदा वापि विपश्चिदेष

ब्रह्मण्यनन्तेऽप्यणुमात्रभेदम् ।

पश्यत्यथामुष्य भयं तदैव

यद्दीक्षितं भिन्नतया प्रमादात् ॥ ३३० ॥ यदीक्षितं

श्रुतिस्मृतिन्यायशतैर्निषिद्धे

दृश्येऽत्र यः स्वात्ममतिं करोति ।

उपैति दुःखोपरि दुःखजातं

निषिद्धकर्ता स मलिम्लुयो यथा ॥ ३३१ ॥

सत्याभिसन्धानरतो विमुक्तो

महत्त्वमात्मीयमुपैति नित्यम् ।

मिथ्याभिसन्धानरतस्तु नश्येद्

दृष्टं तदेतद्यथोर्योरयोः ॥ ३३२ ॥ योरयोरयोः

यतिरसदनुसन्धिं बन्धलेतुं विडाय

स्वयमयमहमस्मीत्यात्मदृष्टयैव तिष्ठेत्

सुभयति ननु निष्ठा ब्रह्मणि स्वानुभूत्या

उरति परमविद्याकार्यदुःखं प्रतीतम् ॥ ३३३ ॥

बाह्यानुसन्धिः परिवर्धयेत्कलं var बाह्याभिसन्धिः

दुर्वासनामेव ततस्ततोऽधिकाम् ।

ज्ञात्वा विवेकैः परिहृत्य बाह्यं

स्वात्मानुसन्धिं विदधीत नित्यम् ॥ ३३४ ॥

बाह्ये निरुद्धे मनसः प्रसन्नता

मनःप्रसादे परमात्मदर्शनम् ।

तस्मिन्सुदृष्टे भवबन्धनाशो

अङ्गिर्निरोधः पदवी विमुक्तेः ॥ ३३५ ॥

ः परिउतः सन्सदसद्विवेकी

श्रुतिप्रमाणः परमार्थदर्शी ।

जानन्ति कुर्यादसतोऽवलम्बं

स्वपातलेतोः शिशुवन्मुमुक्षुः ॥ ३३६ ॥

देहादिसंस्कृतिमतो न मुक्तिः

मुक्तस्य देहाद्यभिमत्यभावः ।

सुप्तस्य नो जागरणं न जाग्रतः

स्वप्नस्तयोर्भिन्नगुणाश्रयत्वात् ॥ ३३७ ॥

अन्तर्बहिः स्वं स्थिरजङ्गमेषु

ज्ञात्वाऽऽत्मनाधारतया विलोक्य । ज्ञानात्मन्

त्यक्ताभिलोपाधिरभाण्डरूपः

पूर्वात्मना यः स्थित श्रेष्ठ मुक्तः ॥ ३३८ ॥

सर्वात्मना बन्धविमुक्तिहेतुः

सर्वात्मभावान्न परोऽस्ति कश्चित् ।

दृश्याग्रहे सत्युपपद्यतेऽसौ

सर्वात्मभावोऽस्य सदात्मनिष्ठया ॥ ३३९ ॥

दृश्यस्याग्रहणं कथं नु घटते देहात्मना तिष्ठतो

बाह्यार्थानुभवप्रसक्तमनसस्तत्तत्किंचिदुर्वृतः ।

सन्त्यस्ताभिलषर्मकर्मविषयैर्नित्यात्मनिष्ठापरैः

तत्त्वज्ञैः करणीयमात्मनि सदानन्देच्छुभिर्यत्नतः ॥ ३४० ॥

सर्वात्मसिद्धये भिक्षोः कृतश्रवणकर्मणः । सार्वत्र्य

समाधिं विदधात्येषा शान्तो दान्तं धृति श्रुतिः ॥ ३४१ ॥

आरुढशक्तेरुभो विनाशः

कर्तुं शक्यं सलसापि परिउतैः । कर्तुं न

ये निर्विकल्पाभ्यसमाधिनिश्चलाः

तानन्तराऽनन्तभवा हि वासनाः ॥ ३४२ ॥

अलम्बुद्वयैव भोङ्गिन्या योजयित्वाऽऽवृतेर्बलात् ।

विक्षेपशक्तिः पुरुषं विक्षेपयति तद्गुणैः ॥ ३४३ ॥

विक्षेपशक्तिविजयो विषमो विधातुं

निःशेषमावरणशक्तिनिवृत्त्यभावे ।

दृग्दृश्ययोः स्फुटपथोजलवद्विभागे

नश्येत्तदावरणमात्मनि य स्वभावात् ।

निःसंशयेन भवति प्रतिबन्धशून्यो

विक्षेपणं न हि तदा यद्वि येन्मृषार्थे ॥ ३४४ ॥ निक्षेपणं

सम्यग्विवेकः स्फुटबोधजन्यो

विभज्य दृग्दृश्यपदार्थतत्त्वम् ।

छिनत्ति मायाकृतमोहबन्धं

यस्माद्विमुक्तस्तु पुनर्न संसृतिः ॥ ३४५ ॥ विमुक्तस्य

परावरैकत्वविवेकवक्त्रिः

दृढत्यविधागहनं ऽयशेषम् ।

किं स्यात्पुनः संसरणस्य बीजं

अद्वैतभावं समुपेयुषोऽस्य ॥ ३४६ ॥

आवरणस्य निवृत्तिर्भवति हि सम्यक्पदार्थदर्शनतः ।

मिथ्याज्ञानविनाशस्तद्विक्षेपजनितदुःखनिवृत्तिः ॥ ३४७ ॥

अेतन्नितयं दृष्टं सम्यग्रज्जुस्वरूपविज्ञानात् ।

तस्माद्भ्रस्तुसतत्त्वं ज्ञातव्यं बन्धमुक्तये विदुषा ॥ ३४८ ॥

अथोऽग्नियोगादिव सत्समन्वयान्

मात्राद्विरूपेण विजृम्भते धीः ।

तत्कार्यमेतद्दूवितयं यतो मृषा var तत्कार्यमेव त्रितयं

दृष्टं भ्रमस्वप्नमनोरथेषु ॥ ३४९ ॥

ततो विकाराः प्रकृतेरलम्बुभा

दृढावसाना विषयाश्च सर्वे ।

क्षाणोऽन्यथाभावितया ऽयमीषा- var भाविन अेष आत्मा

मसत्त्वमात्मा तु कदापि नान्यथा ॥ ३५० ॥ मसत्त्वमात्मा तु कदापि

नित्याद्भयाप्पाण्डसिद्धेकशुपो

बुद्ध्यादिसाक्षी सदसद्विलक्षाणः ।

अलम्पदप्रत्ययलक्षितार्थः

प्रत्यङ् सदानन्दधनः परात्मा ॥ ३५१ ॥

छत्थं विपश्चित्सदसद्विभज्य

निश्चित्य तत्त्वं निजबोधदृष्ट्या ।

ज्ञात्वा स्वमात्मानमभारुडबोधं

तेभ्यो विमुक्तः स्वयमेव शाम्यति ॥ ३५२ ॥

अज्ञानलृट्टयग्रन्थैर्निःशेषविलयस्तदा ।

समाधिनाऽविकल्पेन यदाऽद्वैतात्मदर्शनम् ॥ ३५३ ॥

त्वमहंमिदमितीयं कल्पना बुद्धिदोषात्

प्रभवति परमात्मन्यद्वये निर्विशेषे ।

प्रविलसति समाधावस्य सर्वो विकल्पो

विलयनमुपगच्छेद्भस्तुतत्त्वावधृत्या ॥ ३५४ ॥

शान्तो दान्तः परमुपरतः क्षान्तियुक्तः समाधिं

कुर्वन्नित्यं कलयति यतिः स्वस्य सर्वात्मभावम् ।

तेनाविधातिमिरजनितान्साधु दग्ध्वा विकल्पान्

भ्रष्टमाकृत्या निवसति सुषुप्तं निश्चियो निर्विकल्पः ॥ ३५५ ॥

समाहिता ये प्रविलाप्य बाह्यं

श्रोत्रादि चेतः स्वमहं चिदात्मनि ।

तथैव मुक्ता भवपाशभन्धैः

नान्ये तु पारोक्ष्यकथाभिधायिनः ॥ ३५६ ॥

उपाधिभेदात्स्वयमेव भिद्यते var योगात्स्वयमेव

योगाध्यपोडे स्वयमेव केवलः ।

तस्मादुपाधेर्विलयाय विद्वान्

वसेत्सदाऽकल्पसमाधिनिष्ठया ॥ ३५७ ॥

सति सक्तो नरो याति सद्भावं ह्येकनिष्ठया ।

कीटको भ्रमरं ध्यायन् भ्रमरत्वाय कल्पते ॥ ३५८ ॥

द्वियान्तरासक्तिमपास्य कीटको

ध्यायन्नलित्वं ह्यविभावमृच्छति । ध्यायन्चथालिं

तथैव योगी परमात्मतत्त्वं

ध्यात्वा समायाति तदेकनिष्ठया ॥ ३५९ ॥

अतीव सूक्ष्मं परमात्मतत्त्वं

न स्थूलदृष्ट्या प्रतिपत्तुमर्हति ।

समाधिनात्यन्तसूक्ष्मवृत्त्या

ज्ञातव्यमार्थैरतिशुद्धबुद्धिभिः ॥ ३६० ॥

यथा सुवर्णं पुटपाकशोधितं

त्यक्त्वा मलं स्वात्मगुणं समृच्छति ।

तथा मनः सत्त्वरजस्तमोमलं

ध्यानेन सन्त्यज्य समेति तत्त्वम् ॥ ३६१ ॥

निरन्तराभ्यासवशात्तदित्थं

पक्वं मनो ब्रह्मणि लीयते यदा ।

तदा समाधिः सविकल्पवर्जितः var स विकल्पवर्जितः

स्वतोऽद्भयानन्दरसानुभावाकः ॥ ३६२ ॥

समाधिनाऽनेन समस्तवासना-

ग्रन्थैर्विनाशोऽपिलकर्मनाशः ।

अन्तर्बलिः सर्वत एव सर्वदा

स्वरूपविस्फूर्तिरयत्नतः स्यात् ॥ ३६३ ॥

श्रुतेः शतगुणं विद्याभननं मननादपि ।

निदिध्यासं लक्षगुणमनन्तं निर्विकल्पकम् ॥ ३६४ ॥

निर्विकल्पकसमाधिना स्फुटं

ब्रह्मतत्त्वमवगम्यते ध्रुवम् ।

नान्यथा यत्नतया मनोगतेः

प्रत्ययान्तरविमिश्रितं भवेत् ॥ ३६५ ॥

अतः समाधत्स्व यतेन्द्रियः सन्

निरन्तरं शान्तमनाः प्रतीचि ।

विध्वंसय ध्वान्तमनाद्यविधया

कृतं सदैकत्वविलोकनेन ॥ ३६६ ॥

योगस्य प्रथमद्वारं वाङ्निरोधोऽपरिग्रहः । प्रथमं द्वारं

निराशा य निरीडा य नित्यमेकान्तशीलता ॥ ३६७ ॥

ऐकान्तस्थितिरिन्द्रियोपरमणो हेतुर्दमश्चेतसः

संरोधे करणं शमेन विलयं यायादुलंवासना ।
 तेनानन्दरसानुभूतिरयला ब्राह्मी सदा योगिनः
 तस्माच्छित्तनिरोध एव सततं कार्यः प्रयत्नो मुनेः ॥ ३६८ ॥ प्रयत्नान्मुनेः
 वायं नियच्छात्मनि तं नियच्छ
 बुद्धौ धियं यच्छ य बुद्धिसाक्षिणि ।
 तं यापि पूर्णात्मनि निर्विकल्पे
 विलाप्य शान्तिं परमां भजस्व ॥ ३६९ ॥
 देहप्राणोन्द्रियमनोबुद्ध्यादित्तिरुपाधिभिः ।
 यैर्यैर्वृत्तेःसामयोगस्तत्तद्भावोऽस्य योगिनः ॥ ३७० ॥
 तन्निवृत्त्या मुनेः सम्यक् सर्वोपरमाणं सुषमम् ।
 सन्मृश्यते सदानन्दरसानुभवविप्लवः ॥ ३७१ ॥
 अन्तस्त्यागो बहिस्त्यागो विरक्तस्यैव युज्यते ।
 त्यजत्यन्तर्बहिःसङ्गं विरक्तस्तु मुमुक्षया ॥ ३७२ ॥
 बहिस्तु विषयैः सङ्गं तथान्तरहमादिभिः । सङ्गः
 विरक्त एव शक्नोति त्यक्तुं ब्रह्मणि निष्ठितः ॥ ३७३ ॥
 वैराग्यभोधौ पुरुषस्य पक्षिवत्
 पक्षौ विजानीडि विचक्षण एवम् ।
 विमुक्तिसौधात्रलताधिशोडणं
 ताभ्यां विना नान्यतरेण सिध्यति ॥ ३७४ ॥
 अत्यन्तवैराग्यवतः समाधिः
 समाहितस्यैव दृढप्रभोधः ।
 प्रबुद्धतत्त्वस्य हि बन्धमुक्तिः
 मुक्तात्मनो नित्यसुषानुभूतिः ॥ ३७५ ॥
 वैराग्यान्न परं सुषस्य जन्कं पश्यामि वश्यात्मनः
 तस्येच्छुद्धतरात्मभोधसहितं स्वाराज्यसाम्राज्यधुक् ।
 अतद्द्वारमजस्रमुक्तियुवतेर्यस्मात्त्वमस्मात्परं
 सर्वत्रास्मृडया सदात्मनि सदा प्रज्ञां कुरु श्रेयसे ॥ ३७६ ॥
 आशां छिन्द्य विषोपमेषु विषयेष्वेषैव मृत्योः कृति- var मृत्योः सृति
 स्त्यक्त्वा जातिकुलाश्रमेष्वभिमतं मुञ्च्यतिदूराच्छ्रियाः ।

देहादावसति त्यजात्मधिषणा प्रज्ञां कुरुष्व्यात्मनि
 त्वं द्रष्टास्थमनोऽसि निर्द्रयपरं ब्रह्मासि यद्भस्तुतः ॥ ३७७ ॥ द्रष्टास्थमलो
 लक्ष्ये ब्रह्मणि मानसं दृढतरं संस्थाप्य बाह्येन्द्रियं
 स्वस्थाने विनिवेश्य निश्चलतनुश्चोपेक्ष्य देहस्थितिम् ।
 ब्रह्मात्मैक्यमुपेत्य तन्मयतया याभाएऽवृत्त्याऽनिशं
 ब्रह्मानन्दरसं पिबात्मानि मुदा शून्यैः किमन्यैर्भूशम् ॥ ३७८ ॥ किमन्यैर्भूमैः
 अनात्मचिन्तनं त्यज्त्वा कश्मलं दुःखकारणम् ।
 चिन्तयात्मानमानन्दरूपं यन्मुक्तिकारणम् ॥ ३७९ ॥

अेष स्वयञ्ज्योतिरशेषसाक्षी
 विज्ञानकोशो विलसत्यजस्रम् । विज्ञानकोशे
 लक्ष्यं विधायैनमसद्भिलक्षण-
 मभाएऽवृत्त्याऽऽत्मतयाऽनुभावय ॥ ३८० ॥

अेतमच्छिन्नया वृत्त्या प्रत्ययान्तरशून्यया ।
 उल्लेभयन्विजानीयात्स्वस्वरूपतया स्फुटम् ॥ ३८१ ॥

अत्रात्मत्वं दृढीकुर्वन्नलमादिषु सन्त्यजन् ।
 उदासीनतया तेषु तिष्ठेत्स्फुटघटादिवत् ॥ ३८२ ॥ तिष्ठेद्धटपटादिवत्
 विशुद्धमन्तःकरणं स्वरूपे

निवेश्य साक्षिण्यवबोधमात्रे ।
 शनैः शनैर्निश्चलतामुपानयन्
 पूर्णं स्वमेवानुविलोकयेत्ततः ॥ ३८३ ॥ पूर्णत्वमेवानु

देहेन्द्रियप्राणमनोऽलमादिभिः
 स्वाज्ञानकलमैरभिलैरुपाधिभिः ।

विमुक्तमात्मानमभाएऽरूपं
 पूर्णं मलाकाशमिवावलोकयेत् ॥ ३८४ ॥

घटकलशकुसूलसूयिमुभ्यैः
 गगनमुपाधिशतैर्विमुक्तमेकम् ।
 भवति न विविधं तथैव शुद्धं
 परमलमादिविमुक्तमेकमेव ॥ ३८५ ॥

ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्ता मृषामात्रा उपाधयः । ब्रह्माद्याः स्तम्भ
 ततः पूर्णा स्वमात्मानं पश्येदेकात्मना स्थितम् ॥ ३८६ ॥

यत्र भ्रान्त्या कल्पितं तद्विवेके var यद्विवेके

तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्विभिन्नम् ।

भ्रान्तोर्नाशि भाति दृष्टादितत्त्वं var भ्रान्तिदृष्टा

रञ्जुस्तद्विभ्रमात्मस्वरूपम् ॥ ३८७ ॥

स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः स्वयमिन्द्रः स्वयं शिवः ।

स्वयं विश्वमिदं सर्वं स्वस्मादन्यत्र किञ्चन ॥ ३८८ ॥

अन्तः स्वयं यापि बहिः स्वयं य

स्वयं पुरस्तात् स्वयमेव पश्चात् ।

स्वयं ज्यावाय्यां स्वयमप्युदीच्यां var ज्यावाय्यां

तथोपरिष्ठात्स्वयमप्यधस्तात् ॥ ३८९ ॥

तरङ्गङ्गेनभ्रमबुद्धुदादि

सर्वं स्वरूपेण जलं यथा तथा ।

चिदेव देहाद्यलभन्तमेतत्

सर्वं चिदेवैकरसं विशुद्धम् ॥ ३९० ॥

सदेवेदं सर्वं जगदवगतं वाङ्मनसयोः

सतोऽन्यत्रास्त्येव प्रकृतिपरसीम्नि स्थितवतः ।

पृथक् किं मृत्सनायाः कलशघटकुम्भाद्यवगतं

वदत्येष भ्रान्तस्त्वमलमिति मायामदिरथा ॥ ३९१ ॥

डियासमभिधारेण यत्र नान्यदिति श्रुतिः ।

ब्रवीति द्वैतराहित्यं मिथ्याध्यासनिवृत्तये ॥ ३९२ ॥

आकाशवन्निर्मलनिर्विकल्पं var निर्विकल्पं

निःसीमनिःस्पन्दननिर्विकारम् ।

अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमद्वयं

स्वयं परं ब्रह्म किमस्ति बोध्यम् ॥ ३९३ ॥

वक्तव्यं किमु विद्यतेऽत्र बहुधा ब्रह्मैव ज्ञेयं स्वयं

ब्रह्मैतज्जगदागतं नु सकलं ब्रह्माद्वितीयं श्रुतिः । जगदापराणु सकलं

ब्रह्मैवालमिति प्रबुद्धमतयः सन्त्यक्तबाल्याः स्फुटं

ब्रह्मीभूय वसन्ति सन्ततचिदानन्दात्मनैतद्भ्रुवम् ॥ ३९४ ॥ आनन्दात्मनैव ध्रुवम्

जलि मलमयकोशेऽलन्धियोत्थापिताशां

प्रसभमनिलकल्पे लिङ्गदेहेऽपि पश्चात् ।

निगमगदितकीर्तिं नित्यमानन्दमूर्तिं

स्वयमिति परिथीय ब्रह्मरूपेण तिष्ठ ॥ ३८५ ॥

शवाकारं यावद्भजति मनुजस्तावदशुचिः

परेभ्यः स्यात्कलेशो जननमरणव्याधिनिलयः । व्याधिनिरयाः

यदात्मानं शुद्धं कलयति शिवाकारमयलम्

तदा तेभ्यो मुक्तो भवति छि तदाह श्रुतिरपि ॥ ३८६ ॥

स्वात्मन्यारोपिताशेषाभासवस्तुनिरासतः ।

स्वयमेव परं ब्रह्म पूर्णमद्रयमडियम् ॥ ३८७ ॥

समाहितायां सति चित्तवृत्तौ

परात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।

न दृश्यते कश्चिदयं विकल्पः

प्रजल्पमात्रः परिशिष्यते यतः ॥ ३८८ ॥ ततः

असत्कल्पो विकल्पोऽयं विश्वमित्येकवस्तुनि ।

निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ३८९ ॥

द्रष्टुदर्शनदृश्यादिभावशून्यैकवस्तुनि । द्रष्टृदर्शन

निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०० ॥

कल्पार्णव एवात्यन्तपरिपूर्णेकवस्तुनि ।

निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०१ ॥

तेजसीव तमो यत्र प्रलीनं भ्रान्तिकारणम् । यत्र विलीनं

अद्वितीये परे तत्त्वे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०२ ॥

ओकात्मके परे तत्त्वे भेदवार्ता कथं वसेत् । कथं भवेत्

सुषुप्तौ सुषुप्तायां भेदः केनावलोकितः ॥ ४०३ ॥

न ह्यस्ति विश्वं परतत्त्वबोधात्

सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।

कालत्रये नाप्यखिरीक्षितो गुणो

न ह्यम्बुभिन्दुर्मृगतृष्णिकायाम् ॥ ४०४ ॥

मायामात्रमिदं द्वैतमद्वैतं परमार्थतः ।

एति ब्रूते श्रुतिः साक्षात्सुषुप्तावनुभूयते ॥ ४०५ ॥

अनन्यत्वमधिष्ठानादारोप्यस्य निरीक्षितम् ।

पङ्क्तिरै रञ्जुसर्पाद्यै विकल्पो भ्रान्तिश्रुवनः ॥ ४०६ ॥

चित्तमूलो विकल्पोऽयं चित्ताभावे न कश्चन ।

अतश्चित्तं समाधेहि प्रत्यग्रूपे परात्मनि ॥ ४०७ ॥

किमपि सततबोधं डेवलानन्दरूपं

निरुपममतिवेलं नित्यमुक्तं निरीडम् ।

निरवधिगगनाभं निष्कलं निर्विकल्पं

बृदि कलयति विद्वान् भ्रष्टम पूर्णं समाधौ ॥ ४०८ ॥

प्रकृतिविकृतिशून्यं भावनातीतभावं

समरसमसमानं मानसम्बन्धदूरम् ।

निगमवचनसिद्धं नित्यमस्मत्प्रसिद्धं

बृदि कलयति विद्वान् भ्रष्टम पूर्णं समाधौ ॥ ४०९ ॥

अजरममरमस्ताभाववस्तुस्वरूपं var भासवस्तु

स्तिमितसलिलराशिप्रप्यमाप्याविहीनम् ।

शमितगुणविकारं शाश्वतं शान्तमेकं

बृदि कलयति विद्वान् भ्रष्टम पूर्णं समाधौ ॥ ४१० ॥

समाहितान्तःकरणः स्वरूपे

विलोक्यात्मानमभासवैभवम् ।

विच्छिन्द्यु बन्धं भवगन्धगन्धितं var गन्धगन्धिलं

यत्नेन पुंस्त्वं सङ्कलीकुरुष्व ॥ ४११-

सर्वोपाधिविनिर्मुक्तं सख्येदानन्दमद्वयम् ।

भावयात्मानमात्मस्थं न भूयः कल्पसेऽध्वने ॥ ४१२ ॥

छायेव पुंसः परिदृश्यमान-

माभासरूपेण क्लानुभूत्या ।

शरीरमाराञ्छववन्निरस्तं

पुनर्न सन्धत्त षट् मलात्मा ॥ ४१३ ॥

सततविमलबोधानन्दरूपं समेत्य var स्वमेत्य

त्यज जडमलरूपोपाधिमेतं सुदूरे ।

अथ पुनरपि नैष स्मर्यतां वान्तवस्तु var पुनरपि नैव

स्मरणाविषयभूतं कल्पते कुत्सनाय ॥ ४१४ ॥

समूलमेतत्परिदाह्य वह्नौ var परिहृय
सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।

ततः स्वयं नित्यविशुद्धबोधो-
नन्दात्मना तिष्ठति विद्वरिष्ठः ॥ ४१५ ॥

प्रारब्धसूत्रग्रथितं शरीरं
प्रयातु वा तिष्ठतु गोखिव अङ् ।
न तत्पुनः पश्यति तत्त्ववेत्ता-
ऽऽनन्दात्मनि ब्रह्मणि लीनवृत्तिः ॥ ४१६ ॥

अभएडानन्दात्मानं विज्ञाय स्वस्वरूपतः ।
किमिच्छन् कस्य वा डेतोर्दुः पुष्पाति तत्त्ववित् ॥ ४१७ ॥

संसिद्धस्य कुलं त्वेतज्जुवन्मुक्तस्य योगिनः ।
अडिरन्तः सदानन्तरसास्वादनमात्मनि ॥ ४१८ ॥

वैराग्यस्य कुलं बोधो बोधस्थोपरतिः कुलम् ।
स्वानन्दानुभववाञ्छान्तिरेषैवोपरतेः कुलम् ॥ ४१९ ॥

यद्युत्तरोत्तराभावः पूर्वपूर्वन्तु निष्कलम् ।
निवृत्तिः परमा तृप्तिरानन्दोऽनुपमः स्वतः ॥ ४२० ॥

दृष्टदुःषेष्नुद्वेगो विधायाः प्रस्तुतं कुलम् ।
यत्कृतं भ्रान्तिवेलयायां नाना कर्म जुगुप्सितम् ।
पश्चात्तरो विवेकेन तत्कथं कर्तुमर्हति ॥ ४२१ ॥

विधाकुलं स्यादसतो निवृत्तिः
प्रवृत्तिरज्ञानकुलं तदीक्षितम् ।
तज्ज्ञाज्ञयोर्थन्मृगतृष्णिकाटौ
नोथेद्विधां दृष्टकुलं किमस्मात् ॥ ४२२ ॥ नोथेद्विधौ

अज्ञानलृट्यग्रथेर्विनाशो यद्यशेषतः ।
अनिच्छोर्विषयः किं नु प्रवृत्तेः कारणं स्वतः ॥ ४२३ ॥ विदुषः किं

वासनानुदयो भोग्ये वैराग्यस्य तदावधिः ।
अलम्भावोदयाभावो बोधस्य परमावधिः ।
लीनवृत्तैरनुत्पत्तिर्भर्यादोपरतेस्तु सा ॥ ४२४ ॥ वृत्तेर
ब्रह्माकारतया सदा स्थिततया निर्मुक्ताब्राह्म्यार्थधी-
रन्यावेदितभोग्यभोगकलनो निद्रालुवद्भालवत् ।

સ્વપ્રાલોકિતલોકવજ્રગદિદં પશ્યન્સ્વચિલ્લબ્ધધી-

રાસ્તે કશ્ચિદનન્તપુણ્યફલભુગ્ધન્યઃ સ માન્યો ભુવિ ॥ ૪૨૫ ॥

સ્થિતપ્રજ્ઞો યતિરયં યઃ સદાનન્દમશ્રુતે ।

બ્રહ્મણ્યેવ વિલીનાત્મા નિર્વિકારો વિનિષ્ઠિયઃ ॥ ૪૨૬ ॥

બ્રહ્માત્મનોઃ શોધિતયોરેકભાવાવગાહિની ।

નિર્વિકલ્પા ય ચિન્માત્રા વૃત્તિઃ પ્રજ્ઞેતિ કથ્યતે ।

સુસ્થિતાડસૌ ભવેદસ્ય સ્થિતપ્રજ્ઞઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૪૨૭ ॥

યસ્ય સ્થિતા ભવેત્પ્રજ્ઞા યસ્થાનન્દો નિરન્તરઃ ।

પ્રપન્ચ્યો વિસ્મૃતપ્રાયઃ સ જીવન્મુક્ત ઇષ્યતે ॥ ૪૨૮ ॥

લીનધીરપિ જાગર્તિ જાગ્રદ્ધર્મવિવર્જિતઃ ।

બોધો નિર્વાસનો યસ્ય સ જીવન્મુક્ત ઇષ્યતે ॥ ૪૨૯ ॥

શાન્તસંસારકલનઃ કલાવાનપિ નિષ્કલઃ ।

યસ્ય ચિત્તં વિનિશ્ચિન્તં સ જીવન્મુક્ત ઇષ્યતે ॥ ૪૩૦ ॥ યઃ સચિત્તોડપિ નિશ્ચિત્તઃ

વર્તમાનેડપિ દેહેડસ્મિન્છાયાવદનુવર્તિનિ ।

અહન્તામમતાડભાવો જીવન્મુક્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૪૩૧ ॥

અતીતાનનુસન્ધાનં ભવિષ્યદવિચારણમ્ ।

ઔદાસીન્યમપિ પ્રાપ્તં જીવન્મુક્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૪૩૨ ॥ પ્રાપ્તે

ગુણદોષવિશિષ્ટેડસ્મિન્સ્વભાવેન વિલક્ષણે ।

સર્વત્ર સમદર્શિત્વં જીવન્મુક્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૪૩૩ ॥

ઇષ્ટાનિષ્ટાર્થસમ્પ્રાપ્તૌ સમદર્શિતયાડડત્મનિ ।

ઉભયત્રાવિકારિત્વં જીવન્મુક્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૪૩૪ ॥

બ્રહ્માનન્દરસાસ્વાદાસક્તચિત્તતયા યતેઃ ।

અન્તર્બહિરવિજ્ઞાનં જીવન્મુક્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૪૩૫ ॥

દેહેન્દ્રિયાદૌ કર્તવ્યે મમાહમ્ભાવવર્જિતઃ ।

ઔદાસીન્યેન યસ્તિષ્ઠેત્સ જીવન્મુક્તલક્ષણઃ ॥ ૪૩૬ ॥ સ જીવન્મુક્ત ઇષ્યતે

વિજ્ઞાત આત્મનો યસ્ય બ્રહ્મભાવઃ શ્રુતેર્બલાત્ ।

ભવબન્ધવિનિર્મુક્તઃ સ જીવન્મુક્તલક્ષણઃ ॥ ૪૩૭ ॥ સ જીવન્મુક્ત ઇષ્યતે

દેહેન્દ્રિયેષ્વહમ્ભાવ ઇદમ્ભાવસ્તદન્યકે ।

યસ્ય નો ભવતઃ ક્વાપિ સ જીવન્મુક્ત ઇષ્યતે ॥ ૪૩૮ ॥

श्रुवेशोभयसंसाररूपदुर्वासनोज्जिता ।
 सा सर्वदा भवेद्यस्य स श्रुवन्मुक्त एष्यते ॥
 न प्रत्यग्ब्रह्मणोर्मेदं कदापि ब्रह्मसर्गयोः ।
 प्रज्ञया यो विजानिति स श्रुवन्मुक्तलक्षाणः ॥ ४३९ ॥ स श्रुवन्मुक्त एष्यते
 साधुभिः पूज्यमानेऽस्मिन्भीज्यमानेऽपि दुर्जनैः ।
 समभावो भवेद्यस्य स श्रुवन्मुक्तलक्षाणः ॥ ४४० ॥ स श्रुवन्मुक्त एष्यते
 यत्र प्रविष्टा विषयाः परेरिता
 नदीप्रवाहा एव वाशिराशौ ।
 लिनन्ति सन्मात्रतया न विड्धियां
 उत्पाद्यन्त्येष यतिर्विमुक्तः ॥ ४४१ ॥
 विज्ञातब्रह्मतत्त्वस्य यथापूर्वं न संसृतिः ।
 अस्ति येन स विज्ञातब्रह्मभावो बहिर्भुजः ॥ ४४२ ॥
 प्राचीनवासनावेगादसौ संसरतीति चेत् ।
 न सदेकत्वविज्ञानान्मन्दी भवति वासना ॥ ४४३ ॥
 अत्यन्तकामुकस्यापि वृत्तिः कुण्ठति मातरि ।
 तथैव ब्रह्मणि ज्ञाते पूर्णानन्दे मनीषिणः ॥ ४४४ ॥
 निदिध्यासनशीलस्य बाह्यप्रत्यय एक्ष्यते ।
 ब्रवीति श्रुतिरेतस्य प्रारब्धं क्लृप्तदर्शनात् ॥ ४४५ ॥
 सुभाधनुभवो यावत्तावत्प्रारब्धमिष्यते ।
 क्लृप्तोद्यः क्षियापूर्वो निष्क्रियो न हि कुत्रचित् ॥ ४४६ ॥
 अहं ब्रह्मेति विज्ञानात्कल्पकोटिशतार्जितम् ।
 सञ्चितं विलयं याति प्रबोधात्स्वप्रकर्मवत् ॥ ४४७ ॥
 यत्कृतं स्वप्नवेलायां पुण्यं वा पापमुल्बणम् ।
 सुप्तोत्थितस्य किन्तत्स्यात्स्वर्गाय नरकाय वा ॥ ४४८ ॥
 स्वमसङ्गमुदासीनं परिज्ञाय नभो यथा ।
 न श्लिष्यति य यत्किञ्चित्कदाचिद्भाविकर्मभिः ॥ ४४९ ॥ श्लिष्यते यतिः किञ्चित्
 न नभो घटयोगेन सुरागन्धेन लिप्यते ।
 तथात्मोपाधियोगेन तद्दुर्मैत्रेव लिप्यते ॥ ४५० ॥
 ज्ञानोदयात्पुरारब्धं कर्मज्ञानान्न नश्यति ।

અદત્વા સ્વકૃલં લક્ષ્યમુદ્દિશ્યોત્સૃષ્ટબાણવત્ ॥ ૪૫૧ ॥

વ્યાઘ્રબુદ્ધ્યા વિનિર્મુક્તો બાણઃ પશ્ચાત્તુ ગોમતૌ ।

ન તિષ્ઠતિ છિનત્યેવ લક્ષ્યં વેગેન નિર્ભરમ્ ॥ ૪૫૨ ॥

પ્રારબ્ધં બલવત્તરં ખલુ વિદાં ભોગેન તસ્ય ક્ષયઃ

સમ્યગ્જ્ઞાનહુતાશનેન વિલયઃ પ્રાકસચ્ચિતાગામિનામ્ ।

બ્રહ્માત્મૈક્યમવેક્ષ્ય તન્મયતયા ચે સર્વદા સંસ્થિતાઃ

તેષાં તત્ત્રિતયં નહિ ક્વચિદપિ બ્રહ્મૈવ તે નિર્ગુણમ્ ॥ ૪૫૩ ॥

ઉપાધિતાદાત્મ્યવિહીનકેવલ-

બ્રહ્માત્મનૈવાત્મનિ તિષ્ઠતો મુનેઃ ।

પ્રારબ્ધસદ્ભાવકથા ન ચુક્તા

સ્વપ્રાર્થસમ્બન્ધકથેવ જાગ્રતઃ ॥ ૪૫૪ ॥

ન હિ પ્રબુદ્ધઃ પ્રતિભાસદેહે

દેહોપયોગિન્યપિ ચ પ્રપગ્ચે ।

કરોત્યહન્તાં મમતામિદન્તાં

કિન્તુ સ્વયં તિષ્ઠતિ જાગરેણ ॥ ૪૫૫ ॥

ન તસ્ય મિઘ્યાર્થસમર્થનેચ્છા

ન સડ્ગ્રહસ્તજજગતોડપિ દૃષ્ટઃ ।

તત્રાનુવૃત્તિર્યદિ ચેન્મૃષાર્થે

ન નિદ્રયા મુક્ત ઇતીષ્યતે ધ્રુવમ્ ॥ ૪૫૬ ॥

તદ્ગત્પરે બ્રહ્મણિ વર્તમાનઃ

સદાત્મના તિષ્ઠતિ નાન્યદીક્ષતે ।

સ્મૃતિર્યથા સ્વપ્રવિલોકિતાર્થે

તથા વિદઃ પ્રાશનમોચનાદૌ ॥ ૪૫૭ ॥

કર્મણા નિર્મિતો દેહઃ પ્રારબ્ધં તસ્ય કલ્પ્યતામ્ ।

નાનાદેરાત્મનો યુક્તં નૈવાત્મા કર્મનિર્મિતઃ ॥ ૪૫૮ ॥

અજો નિત્યઃ શાશ્વત ઇતિ બ્રૂતે શ્રુતિરમોઘવાહ્ । અજો નિત્ય ઇતિ બ્રૂતે શ્રુતિરેષા ત્વમોઘવાહ્

તદાત્મના તિષ્ઠતોડસ્ય કુતઃ પ્રારબ્ધકલ્પના ॥ ૪૫૯ ॥

પ્રારબ્ધં સિધ્યતિ તદા યદા દેહાત્મના સ્થિતિઃ ।

દેહાત્મભાવો નૈવેષ્ટઃ પ્રારબ્ધં ત્યજ્યતામતઃ ॥ ૪૬૦ ॥

शरीरस्यापि प्रारब्धकल्पना भ्रान्तिरेव छि ।

अध्यस्तस्य कुतः सत्त्वमसत्यस्य कुतो जनिः । सत्त्वमसत्त्वस्य

अजातस्य कुतो नाशः प्रारब्धमसतः कुतः ॥ ४६१ ॥

ज्ञानेनाज्ञानकार्यस्य समूलस्य लयो यदि ।

तिष्ठत्ययं कथं देहं धृति शङ्खावतो जडान् ॥ ४६२ ॥

समाधातुं भ्राज्यदृष्ट्या प्रारब्धं वदति श्रुतिः ।

न तु देहादिसत्यत्वबोधनाय विपश्चिताम् ।

यतः श्रुतेरभिप्रायः परमार्थैकगोचरः ॥ ४६३ ॥ extra

परिपूर्णाभनाद्यन्तमप्रमेयमविद्धियम् ।

ऐकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६४ ॥

सद्धनं विद्धनं नित्यमानन्दधनमक्रियम् ।

ऐकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६५ ॥

प्रत्येकैकरसं पूर्णमनन्तं सर्वतोभुजम् ।

ऐकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६६ ॥

अलेयमनुपादेयमनादेयमनाश्रयम् । मनाधेयमना

ऐकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६७ ॥

निर्गुणं निष्कलं सूक्ष्मं निर्विकल्पं निरञ्जनम् ।

ऐकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६८ ॥

अनिर्गुण्यं स्वर्गुणं यन्मनोवायामगोचरम् ।

ऐकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६९ ॥

सत्समृद्धं स्वतःसिद्धं शुद्धं बुद्धमनीदृशम् ।

ऐकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७० ॥

निरस्तरागा विनिरस्तभोगाः var निरपास्तभोगाः

शान्ताः सुदान्ता यतयो मलान्तः ।

विज्ञाय तत्त्वं परमेतदन्ते

प्राप्ताः परं निर्वृतिमात्मयोगात् ॥ ४७१ ॥

भवानपीदं परतत्त्वमात्मनः

स्वर्गुणमानन्दधनं विचार्य । नियाय्य

विधूय मोहं स्वमनःप्रकल्पितं

मुक्तः कृतार्थो भवतु प्रबुद्धः ॥ ४७२ ॥

समाधिना साधुविनिश्चलात्मना var सुनिश्चलात्मना

पश्यात्मतत्त्वं स्फुटबोधयक्षुषा ।

निःसंशयं सम्यगवेक्षितश्चे-

च्छ्रुतः पदार्थो न पुनर्विकल्पते ॥ ४७३ ॥ पुनर्विकल्पते

स्वस्थाविद्याबन्धसम्बन्धमोक्षा-

त्सत्यज्ञानानन्दरुपात्मलब्धौ ।

शास्त्रं युक्तिर्देशिकोक्तिः प्रमाणां

थान्तःसिद्धा स्वानुभूतिः प्रमाणा ॥ ४७४ ॥

बन्धो मोक्षश्च तृप्तिश्च चिन्ताऽऽरोग्यक्षुधाद्यः ।

स्वेनैव वेद्या यजुज्ञानं परेषामानुमानिकम् ॥ ४७५ ॥

तटस्थिता बोधयन्ति गुरुवः श्रुतयो यथा ।

प्रज्ञयैव तरेद्धिद्वानीश्वरानुगृहीतया ॥ ४७६ ॥

स्वानुभूत्या स्वयं ज्ञात्वा स्वमात्मानमभ्युदितम् ।

संसिद्धः सम्भुषं तिष्ठेन्नर्विकल्पात्मनाऽऽत्मनि ॥ ४७७ ॥ सुसुषुं तिष्ठेन्

वेदान्तसिद्धान्तनिरुक्तिरेषा

ब्रह्मैव श्रुतः सकलं जगच्च ।

अभ्युदयस्थितिरेव मोक्षो

ब्रह्माद्वितीये श्रुतयः प्रमाणा ॥ ४७८ ॥ ब्रह्माद्वितीयं

धृति गुरुवचनाच्छ्रुतिप्रमाणात्

परमवगम्य सतत्त्वमात्मयुक्त्या ।

प्रशमितकराणः समाहितात्मा

कवचिद्व्यलाकृतिरात्मनिष्ठतोऽभूत् ॥ ४७९ ॥ आत्मनिष्ठितो

किञ्चित्कालं समाधाय परे ब्रह्मणि मानसम् । कञ्चित्कालं

उत्थाय परमानन्दादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४८० ॥ व्युत्थाय

बुद्धिर्विनष्टा गलिता प्रवृत्तिः

ब्रह्मात्मनोरेकतयाऽधिगत्या ।

धृदं न जानेऽप्यनिदं न जाने

किं वा किञ्चिद्वा सुभमस्यपारम् ॥ ४८१ ॥ सुभमस्य पारम्

वाया वक्तुमशक्यमेव मनसा मन्तुं न वा शक्यते
 स्वानन्दाभृतपूरपूरितपरब्रह्माभ्युधेर्वैभवम् ।
 अभभोराशिविशिर्षावाषिकशिलाभावं लज्जन्ने मनो
 यस्यांशांशलवे विलीनमधुनाऽऽनन्दात्मना निर्वृतम् ॥ ४८२ ॥

क्व गतं केन वा नीतं कुत्र लीनमिदं जगत् ।
 अधुनैव मया दृष्टं नास्ति किं मडदद्भुतम् ॥ ४८३ ॥

किं डेयं किमुपादेयं किमन्यत्किं विलक्षणम् ।
 अप्पादानन्दीपीयूषपूर्णां ब्रह्ममहाएवि ॥ ४८४ ॥

न किञ्चिदत्र पश्यामि न शृणोमि न वेद्म्यहम् ।
 स्वात्मनैव सदानन्दरूपेणास्मि विलक्षणाः ॥ ४८५ ॥

नमो नमस्ते गुरवे महात्मने
 विमुक्तसङ्गाय सदुत्तमाय ।
 नित्याद्रयानन्दरसस्वरूपिणे
 भूम्ने सदाऽपारदयाम्बुधाम्ने ॥ ४८६ ॥

यत्कटाक्षशशिसान्द्रयन्द्रिका-
 पातधूतभवतापञ्चमः ।
 प्राप्तवानहमप्येवैभवा-
 नन्दात्मपदमक्षयं क्षणात् ॥ ४८७ ॥

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।
 नित्यानन्दस्वरूपोऽहं पूर्वोऽहं त्वदनुग्रहात् ॥ ४८८ ॥

असङ्गोऽहमनङ्गोऽहमलिङ्गोऽहमभङ्गुरः ।
 प्रशान्तोऽहमनन्तोऽहममलोऽहं चिरन्तनः ॥ ४८९ ॥ ऽहमतान्तोऽहं
 अकर्ताऽहमभोक्ताऽहमविकारोऽहमकियः ।
 शुद्धबोधस्वरूपोऽहं केवलोऽहं सदाशिवः ॥ ४९० ॥

द्रष्टुः श्रोतुर्वक्तुः कर्तुर्भोक्तुर्विभिन्न एवाहम् ।
 नित्यनिरन्तरनिष्क्रियनिःसीमासङ्गपूर्णाबोधात्मा ॥ ४९१ ॥

नाहमिदं नाहमदोऽप्युभयोरवभासकं परं शुद्धम् ।
 आख्याभ्यन्तरशून्यं पूर्णं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४९२ ॥

निरुपममनादितत्त्वं त्वमहमिदमहं इति कल्पनादूरम् ।

न मे प्रवृत्तिर्न य मे निवृत्तिः

सद्वैकत्रुपस्य निरंशकस्य ।

येकात्मको यो निविडो निरन्तरो var निविडो

व्योमेव पूर्णः स कथं नु येष्टते ॥ ५०२ ॥

पुण्यानि पापानि निरिन्द्रियस्य

निश्चेतसो निर्विकृतेर्निराकृतेः ।

कुतो ममाभ्युत्थानुभूतेः

भ्रूते ह्यनन्वागतमित्यपि श्रुतिः ॥ ५०३ ॥

छायया स्पृष्टमुष्णं वा शीतं वा सुष्ठु दुःष्ठु वा ।

न स्पृशत्येव यत्किञ्चित्युरुषं तद्विलक्षणम् ॥ ५०४ ॥

न साक्षिणं साक्ष्यधर्माः संस्पृशन्ति विलक्षणम् ।

अविकारमुदासीनं गृहधर्माः प्रदीपवत् ।

देहेन्द्रियमनोधर्मा नैवात्मानं स्पृशन्त्यहो ॥ ५०५ ॥ extra

स्वेर्यथा कर्मणि साक्षिभावो

वहेर्यथा दाहनियामकत्वम् । वाऽयसि दाहकत्वम्

रज्जोर्यथाऽऽरोपितवस्तुसङ्गः

तथैव कूटस्थयिदात्मनो मे ॥ ५०६ ॥

कर्तापि वा कारयितापि नाहं

भोक्तापि वा भोजयितापि नाहम् ।

द्रष्टापि वा दर्शयितापि नाहं

सोऽहं स्वयञ्ज्योतिरनीदृगात्मा ॥ ५०७ ॥

यलत्युपाधौ प्रतिभिम्बलौल्य-

मौपाधिकं मूढधियो नयन्ति ।

स्वभिम्बलभूतं रविवद्विनिष्ठियं

कर्तास्मि भोक्तास्मि हतोऽस्मि ह्येति ॥ ५०८ ॥

जले वापि स्थले वापि लुटत्वेषु जडात्मकः ।

नाहं विलिप्ये तद्भ्रमैर्घटधर्मैर्नभो यथा ॥ ५०९ ॥

कर्तृत्वभोक्तृत्वप्रलत्वमत्तता-

जडत्वभ्रष्टत्वविमुक्ततादयः ।

बुद्धेर्विकल्पा न तु सन्ति वस्तुतः

स्वस्मिन्परे अहमणि केवलेऽद्वये ॥ ५१० ॥

सन्तु विकाराः प्रकृतेर्दशधा शतधा सत्स्रधा वापि ।

किं मेऽसङ्गथितस्तैर्न धनः क्वचिदम्बरं स्पृशति ॥ ५११ ॥ तैः किं मेऽसङ्गथितेर्न ह्यम्बुदम्बरोऽम्बरं

अव्यक्तादिस्थूलपर्यन्तमेतत्

विश्वं यत्राभासमात्रं प्रतीतम् ।

व्योमप्रप्यं सूक्ष्ममाद्यन्तलीनं

अहमाद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१२ ॥

सर्वाधारं सर्ववस्तुप्रकाशं

सर्वाकारं सर्वगं सर्वशून्यम् ।

नित्यं शुद्धं निश्चलं निर्विकल्पं var निष्कलं

अहमाद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१३ ॥

यत्प्रत्यस्ताशेषमायाविशेषं

प्रत्यग्रूपं प्रत्ययागम्यमानम् ।

सत्यज्ञानानन्तमानन्दरूपं

अहमाद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१४ ॥

निष्क्रियोऽस्यविकारोऽस्मि

निष्कलोऽस्मि निराकृतिः ।

निर्विकल्पोऽस्मि नित्योऽस्मि

निरालम्बोऽस्मि निर्द्वयः ॥ ५१५ ॥

सर्वात्मकोऽहं सर्वोऽहं सर्वातीतोऽहमद्वयः ।

केवलाभाङ्गोऽहोऽहमानन्दोऽहं निरन्तरः ॥ ५१६ ॥

स्वाराज्यसाम्राज्यविभूतिरेषा

भवत्सृपाश्रीमडिमप्रसाधात् ।

प्राप्ता मया श्रीगुरवे मडात्मने

नमो नमस्तेऽस्तु पुनर्नमोऽस्तु ॥ ५१७ ॥

मडास्वप्ने मायाकृतजनिजरामृत्युगडने

अमन्तं क्लिश्यन्तं अडुलतरतापैरनुदिनम् । रनुकलम्

अडुडुारव्याघ्रव्यथितमिममत्यन्तकृपया

प्रबोधय प्रस्वापात्परमवितवान्मामसि गुरो ॥ ५१८ ॥

नमस्तस्मै सदैकस्मै कस्मैचिन्मलसे नमः । सदैकस्मै नमश्चिन्मलसे भुङुः
यदेतद्विश्वरूपेण राजते गुरुराज ते ॥ ५१८ ॥

एति नतभवलोक्य शिष्यवर्य

समधिगतात्मसुभं प्रबुद्धतत्त्वम् ।

प्रमुदितलृद्यं स देशिकेन्द्रः var लृद्यः

पुनरिदमाल वयः परं मडात्मा ॥ ५२० ॥

अलमप्रत्ययसन्ततिर्जगदतो अलमैव तत्सर्वतः var सत्सर्वतः

पश्याध्यात्मदृशा प्रशान्तमनसा सर्वास्ववस्थास्वपि ।

रुपादन्यदवेक्षितं किममितश्चाक्षुष्मतां दृश्यते var विद्यते

तद्द्रष्टुमलमविदः सतः किमपरं बुद्धेर्विडारास्पदम् ॥ ५२१ ॥

कस्तां परानन्दरसानुभूति-

मृत्सृज्य शून्येषु रमेत विद्वान् । मुत्सृज्य

यन्त्रे मडाह्लादिनि दीप्यमाने

चित्रेन्दुमालोकयितुं क एच्छेत् ॥ ५२२ ॥

असत्पदार्थानुभवेन किञ्चिन्

न ल्यस्ति तृप्तिर्न य दृग्भङ्गानिः ।

तदद्वयानन्दरसानुभूत्या

तृप्तः सुभं तिष्ठ सदात्मनिष्ठया ॥ ५२३ ॥

स्वमेव सर्वथा पश्यन्मन्यमानः स्वमद्वयम् । सर्वतः

स्वानन्दमनुभुञ्जानः कालं नय मडामते ॥ ५२४ ॥

अभएडबोधात्मनि निर्विकल्पे

विकल्पनं व्योम्नि पुरप्रकल्पनम् ।

तदद्वयानन्दमयात्मना सदा

शान्तिं परामेत्य लजस्व मौनम् ॥ ५२५ ॥

तूष्णीमवस्था परमोपशान्तिः

बुद्धेरसत्कल्पविकल्पहेतोः ।

अलमात्मनो अलमविदो मडात्मनो

यत्राद्वयानन्दसुभं निरन्तरम् ॥ ५२६ ॥

नास्ति निर्वासनाम्भौनात्परं सुषुप्तमम् ।
विज्ञातात्मस्वरूपस्य स्वानन्दरसपायिनः ॥ ५२७ ॥

गच्छंस्तिष्ठन्नृपविशञ्छयानो वाऽन्यथापि वा ।
यथेच्छया वसेद्विद्वानात्मारामः सदा मुनिः ॥ ५२८ ॥

न देशकालासनदिग्गमादि-

लक्ष्याद्यपेक्षाऽप्रतिबद्धवृत्तेः । प्रतिबद्ध
संसिद्धतत्त्वस्य मलात्मनोऽस्ति
स्ववेदने का नियमाद्यवस्था ॥ ५२९ ॥

घटोऽयमिति विज्ञातुं नियमः कोऽन्यवेक्षते । अपेक्ष्यते
विना प्रमाणसुष्ठुत्वं यस्मिन्सति पदार्थधीः ॥ ५३० ॥

अयमात्मा नित्यसिद्धः प्रमाणे सति भासते ।
न देशं नापि वा कालं न शुद्धिं वाप्यपेक्षते ॥ ५३१ ॥

देवदत्तोऽऽमित्येतद्विज्ञानं निरपेक्षकम् ।
तद्भङ्गब्रह्मविदोऽप्यस्य ब्रह्माऽयमिति वेदनम् ॥ ५३२ ॥

भानुनेव जगत्सर्वं भासते यस्य तेजसा ।
अनात्मकमसत्तुच्छं किं नु तस्यावभासकम् ॥ ५३३ ॥

वेदशास्त्रपुराणानि भूतानि सकलान्यपि ।
येनार्थवन्ति तं किन्नु विज्ञातारं प्रकाशयेत् ॥ ५३४ ॥

अेष स्वयञ्ज्योतिरनन्तशक्तिः

आत्माऽप्रमेयः सकलानुभूतिः ।
यमेव विज्ञाय विमुक्तबन्धो
जयत्ययं ब्रह्मविदुत्तमोत्तमः ॥ ५३५ ॥

न प्रियते नो विषयैः प्रमोदते
न सञ्जते नापि विरज्यते य ।
स्वस्मिन्सदा कीऽति नन्दति स्वयं
निरन्तरानन्दसेन तृप्तः ॥ ५३६ ॥

क्षुधां देहव्यथां त्यक्त्वा बालः कीऽति वस्तुनिः । वस्तुनि
तथैव विद्वान् रमते निर्ममो निरुद्धं सुप्ती ॥ ५३७ ॥

चिन्ताशून्यमदैन्यभैक्षमशनं पानं सरिद्धारिषु
स्वातन्त्र्येण निरङ्कुशा स्थितिरभीर्निद्रा श्मशाने वने ।
वस्त्रं क्षालनशोषणान्दिरुहितं दिग्वास्तु शय्या मडी
सञ्चारो निगमान्तवीथिषु विदां क्रीडा परे ब्रह्मणि ॥ ५३८ ॥

विमानमालम्ब्य शरीरमेतद्
भुनक्त्यशेषान्विषयानुपस्थितान् ।
परेच्छया बालवदात्मवेत्ता
योऽव्यक्तलिङ्गोऽननुषक्तबाल्यः ॥ ५३९ ॥

द्विगम्बरो वापि य साम्बरो वा
त्वगम्बरो वापि चिदम्बरस्थः ।
उन्मत्तवद्वापि य बालवद्वा
पिशाचवद्वापि यरत्यवन्त्याम् ॥ ५४० ॥

कामान्निष्कामरुपी संश्वरत्येक्यरो मुनिः । कामात्री कामरुपी
स्वात्मनैव सदा तुष्टः स्वयं सर्वात्मना स्थितः ॥ ५४१ ॥

क्वचिन्मूढो विद्वांश्च क्वचिदपि मळाराजविभवः
क्वचिद्भ्रान्तः सौम्यः क्वचिदजगराचारकलितः ।
क्वचित्प्राणीभूतः क्वचिदवमतः क्वाप्यविदितः
यरत्येवं प्राज्ञः सततपरमानन्दसुभितः ॥ ५४२ ॥

निर्धनोऽपि सदा तुष्टोऽप्यसहायो मलाबलः ।
नित्यतृप्तोऽप्यभुञ्जन्नोऽप्यसमः समदर्शनः ॥ ५४३ ॥

अपि कुर्वन्नकुर्वाणश्चाभोक्ता ह्रलभोग्यपि ।
शरीर्यप्यशरीर्येष परिच्छिन्नोऽपि सर्वगः ॥ ५४४ ॥

अशरीरं सदा सन्तमिमं ब्रह्मविदं क्वचित् ।
प्रियाप्रिये न स्पृशतस्तथैव य शुभाशुभे ॥ ५४५ ॥

स्थूलादिसम्बन्धवतोऽभिमानिनः
सुप्तं य द्रुप्तं य शुभाशुभे य ।
विध्वस्तबन्धस्थ सदात्मनो मुनेः
कुतः शुभं वाऽप्यशुभं ह्रलं वा ॥ ५४६ ॥

तमसा अस्तवद्भानादग्रस्तोऽपि रविर्जनैः ।

अस्त षत्युच्यते भ्रान्त्यां ज्यज्ञात्वा वस्तुलक्षणम् ॥ ५४७ ॥ भ्रान्त्या

तद्भ्रंशेऽदिभन्धेभ्यो विमुक्तं भ्रमवित्तमम् ।

पश्यन्ति देहिबन्धुः शरीराभासदर्शनात् ॥ ५४८ ॥

अङ्घ्रिर्निर्व्वयनीं वायं मुक्त्वा देहं तु तिष्ठति । अङ्घ्रिनि

धतस्ततश्चाव्यमानो यत्किञ्चित्प्राणवायुना ॥ ५४९ ॥

स्त्रोतसा नीयते दारु यथा निम्नोन्नतस्थलम् ।

दैवेन नीयते देहो यथाकालोपभुक्तिषु ॥ ५५० ॥

प्रारब्धकर्मपरिकल्पितवासनाभिः

संसारिवच्यरति भुक्तिषु मुक्तदेहः ।

सिद्धः स्वयं वसति साक्षिवदत्र तूष्णीं

चक्रस्य भूलमिव कल्पविकल्पशून्यः ॥ ५५१ ॥

नैवेन्द्रियाणि विषयेषु नियुङ्क्त अेष

नैवापयुङ्क्त उपदर्शनलक्षणस्थः ।

नैव क्रियाङ्गलमपीषद्वेक्षते स var अपीषद्वेक्षते सः

स्वानन्दसान्द्ररसपानसुभक्तचित्तः ॥ ५५२ ॥

लक्ष्यालक्ष्यगतिं त्यक्त्वा यस्तिष्ठेत्तेवलात्मना ।

शिव एव स्वयं साक्षादयं भ्रमविद्वृत्तमः ॥ ५५३ ॥

शुवन्नेव सदा मुक्तः कृतार्थो भ्रमवित्तमः ।

उपाधिनाशाद्भ्रमैव सन् भ्रमाप्येति निर्द्दयम् ॥ ५५४ ॥

शैलूषो वेषसद्भावाभावायोश्च यथा पुमान् ।

तथैव भ्रमविच्छ्रेष्ठः सदा भ्रमैव नापरः ॥ ५५५ ॥

यत्र क्वापि विशीर्णं सत्पार्श्वमिव तरोर्वपुः पततात् । विशीर्णं पर्श्वमिव

भ्रमभीभूतस्य यतेः प्रागेव तच्छिद्यन्निना दग्धम् ॥ ५५६ ॥

सदात्मनि भ्रमणि तिष्ठतो मुनेः

पूर्णाऽद्भयानन्दमयात्मना सदा ।

न देशकालाद्युचितप्रतीक्षा

त्वज्भांसवितृपिण्डविसर्जनाय ॥ ५५७ ॥

देहस्य भोक्षो नो भोक्षो न दण्डस्य कमण्डलोः ।

अविद्यादृष्टयग्रन्थिभोक्षो भोक्षो यतस्ततः ॥ ५५८ ॥

कुल्यायामथ नद्यां वा शिवक्षेत्रेऽपि सत्वरे ।
 पार्श्वं पतति येत्तेन तरोः किं नु शुभाशुभम् ॥ ५५६ ॥
 पत्रस्य पुष्पस्य कृलस्य नाशवद्-
 दैलेन्द्रियप्राणधियां विनाशः ।
 नैवात्मनः स्वस्य सदात्मकस्या-
 नन्दाकृतेर्वृक्षवदस्ति यैषः ॥ ५६० ॥ वदास्त अेषः
 प्रज्ञानघनं ध्यात्मात्मलक्षणं सत्यसूयकम् ।
 अनुद्धौपाधिकस्यैव कथयन्ति विनाशनम् ॥ ५६१ ॥
 अविनाशी वा अरेऽयमात्मेति श्रुतिरात्मनः ।
 प्रभ्रवीत्यविनाशित्वं विनश्यत्सु विकारिषु ॥ ५६२ ॥
 पाषाणवृक्षतृणधान्यकडङ्कुराद्यां var कटाम्बराद्यां
 दग्धा भवन्ति हि भृदेव यथा तथैव ।
 दैलेन्द्रियासुमन आदि समस्तदृश्यं
 ज्ञानाग्निदग्धमुपयाति परात्मभावम् ॥ ५६३ ॥
 विलक्षणां यथा ध्वान्तं लीयते भानुतेजसि ।
 तथैव सकलं दृश्यं ब्रह्मणि प्रविलीयते ॥ ५६४ ॥
 घटे नष्टे यथा व्योम व्योमैव भवति स्फुटम् ।
 तथैवोपाधिविलये ब्रह्मैव ब्रह्मवित्स्वयम् ॥ ५६५ ॥
 क्षीरे क्षीरे यथा क्षिप्तं तैलं तैले जलं जले ।
 संयुक्तमेकतां याति तथाऽऽत्मन्यात्मविन्मुनिः ॥ ५६६ ॥
 अेवं विदेहकैवल्यं सन्मात्रत्वमभ्युत्तम् ।
 ब्रह्मभावं प्रपद्यैष यतिर्नार्वाते पुनः ॥ ५६७ ॥
 सदात्मैकत्वविज्ञानदग्धाविद्यादिवर्षाणः ।
 अमुष्य ब्रह्मभूतत्वाद् ब्रह्मणः कुत उद्भवः ॥ ५६८ ॥
 मायाकवूमौ बन्धमोक्षौ न स्तः स्वात्मनि वस्तुतः ।
 यथा रज्जौ निष्क्रियायां सर्पाभासविनिर्गमौ ॥ ५६९ ॥
 आवृतेः सदसत्त्वाभ्यां वक्तव्ये बन्धमोक्षाणो ।
 नावृतिर्ब्रह्मणः काश्चिदन्याभावादनानुत्तम् ।

यद्यस्त्यद्वैतलानिः स्याद् द्वैतं नो सङ्गते श्रुतिः ॥ ५७० ॥

अन्धञ्च मोक्षञ्च भूषैव मूढा

बुद्धेर्गुणं वस्तुनि कल्पयन्ति ।

दृगावृत्तिं मेघकृतां यथा रवौ

यतोऽद्रयाऽसङ्गश्चिद्वैतदक्षरम् ॥ ५७१ ॥ चिद्वैकमक्षरम्

अस्तीति प्रत्ययो यश्च यश्च नास्तीति वस्तुनि ।

बुद्धेरेव गुणावेतौ न तु नित्यस्य वस्तुनः ॥ ५७२ ॥

अतस्तौ मायया क्लृप्तौ अन्धमोक्षौ न यात्मनि ।

निष्कले निष्क्रिये शान्ते निरवधे निरञ्जने ।

अद्वितीये परे तत्त्वे व्योमवत्कल्पना कुतः ॥ ५७३ ॥

न निरोधो न योत्पत्तिर्न बद्धो न च साधकः ।

न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥ ५७४ ॥

सकलनिगमचूडास्वान्तसिद्धान्तरूपं

परमिदमतिगुह्यं दर्शितं ते मयाध ।

अपगतकविदोषं कामनिर्मुक्तबुद्धिं var बुद्धिः

स्वसुतवदसकृत्त्वां भावयित्वा मुमुक्षुम् ॥ ५७५ ॥

एति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं प्रश्नयेत् इतानतिः ।

स तेन समनुज्ञातो यथौ निर्मुक्तअन्धनः ॥ ५७६ ॥

गुरुरेव सदानन्दसिन्धौ निर्भ्रमानसः । गुरुरेष

पावयन्वसुधां सर्वा विद्यथार निरन्तरः ॥ ५७७ ॥

इत्याचार्यस्य शिष्यस्य संवादेनात्मलक्षणम् ।

निरूपितं मुमुक्षूणां सुभबोधोपपत्तये ॥ ५७८ ॥

छितमिदमुपदेशमाद्रियन्तां

विछितनिरस्तसमस्तचित्तदोषाः ।

भवसुभविरताः प्रशान्तचित्ताः var सुभविमुभाः

श्रुतिरसिका यतयो मुमुक्षवो ये ॥ ५७९ ॥

संसाराध्वनि तापभानुकिरणप्रोद्भूतदालव्यथा-

पिन्नानां जलकाङ्क्षया मरुभुवि भ्रान्त्या परिभ्राम्यताम् ।

अत्यासन्नसुधाभ्रुषिं सुभकरं ब्रह्माद्रयं दर्शय-

त्येषा शङ्करभारती विजयते निर्वाणसन्दायिनी ॥ ५८० ॥

॥ छति शङ्कराचार्यविरचितं विवेक्युडामणिः ॥

॥ ॐ तत्सत् ॥

Encoded NA

Proofread by NA, Kalyana Krrit kalyanakrrit at gmail.com,

PSA Easwaran

Main text is as per Vivekashudamani, Advaita Ashram , Calcutta.

(translated by Swami Madhavananda),

Some variations on the right of verse lines are added from vyAkhyA by Sringeri Jagadguru ShriChandrasekhara Bharati Mahaswami, published by Abhinava Vidyatirtha Educational Trust, Sringeri, Karnataka.

——
vivekachUDAmNiH

pdf was typeset on April 1, 2025

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

